

**ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

(Ὑπομνήσεις καὶ νέες Εἰσηγητικὲς Ὑποβολές)

**ΥΠΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ**

**ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
(Ύπομνήσεις καὶ νέες Εἰσηγητικὲς Ὑποβολές)**

**ΥΠΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ**
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ
καὶ πρ. Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Τακτικοῦ Μέλους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν

1. Προλεγόμενα

Πρὶν ἀπὸ 54 χρόνια εἶχε δημοσιευθῇ στὸ περιοδικὸν «Θεολογία» καὶ ἀνατυπωθῇ ἐξ αὐτοῦ ἡ «ἐπὶ διδασκορία διατριβή» τοῦ γράφοντος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ “χειροτονία” ἢ “χειροθεσία” τῶν διακονισσῶν»¹. Ἡ μονογραφία αὐτὴ συμπλήρωσε καὶ ὠλοκλήρωσε οὐσιαστικὰ τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1949 δημοσιευθὲν ἔργον μου «Ἡρωίδες τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης - Αἱ διακόνισσαι διὰ τῶν αἰώνων»². Κατὰ τὶς ἐπόμενες δεκαετίες οἱ δύο αὐτὲς μονογραφίες χρησιμοποιήθηκαν καὶ χρησιμοποιοῦνται ἕως σήμε-
ρα ὑπὸ πολλῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, γιὰ νὰ δικαιολογοῦνται προσπάθειες καὶ προβολές τοῦ αἰτήματος πρὸς ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ

1. Ἡ διατριβὴ τυπώθηκε ὡς βιβλίον (ἐν Ἀθήναις 1954). Ἐγινε ἀνατύπωσις στὸ περιοδικὸν «Θεολογία», ἔτος 1954, σσ. 430-469, 576-601 καὶ ἔτος 1955, σσ. 57-76.

2. Ἀθῆναι, 1949.

τῶν διακόνων γυναικῶν ἢ διακονισσῶν. Τὸ περιεχόμενον πρὸ πάντων τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς μου εἶναι προσιτὸν στίς ἀμερικανικές, εὐρωπαϊκές καὶ λοιπές βιβλιοθήκες, πού ἔχουν τοὺς τόμους τοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία». Ἔτσι, ἐκτὸς Ἑλλάδος οἱ περὶ τῶν διακόνων γυναικῶν ἀπόψεις μου κατέστησαν καὶ συνεχίζουν νὰ καθίστανται γνωστὲς ἀφ' ἑνὸς σ' ἐκείνους, πού γνωρίζουν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἀφ' ἑτέρου σ' αὐτοὺς καὶ στοὺς ἄλλους μὲ ἀρκετὲς μικρὲς μελέτες μου, πού δημοσιεύθηκαν σὲ ξένες γλῶσσες καὶ περιέχουν τὸν πυρῆνα τῶν δύο μονογραφιῶν μου μὲ προσθήκες νέου ὕλικου καὶ κριτικῶν ἢ δεοντολογικῶν παρατηρήσεων³. Ἔτσι μνεῖα τῶν μονογραφιῶν αὐτῶν γίνεται

3. Τέτοιες μελέτες εἶναι οἱ ἑξῆς: Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, «Ἡ δρᾶσις τῶν χριστιανῶν γυναικῶν κατὰ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», περιοδ. *Γρηγόριος Παλαμάς*, ἔτος 1958. Τοῦ ἰδίου, «Διακόνισσα - Διακονισσῶν (ἐτεροδόξοι) ἀδελφότητες - Διακονισσῶν Σχολή»: *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία*, τόμ. 4, Ἀθῆναι, 1964, σσ. 1144-1156. Τοῦ ἰδίου, «Das Diakonissenamt in der griechisch-orthodoxen Kirche», ἐν: *Diakonisse, Studien des Ökumenischen Rates der Kirchen*, Nr. 4, Genf 1966. Τοῦ ἰδίου, «The Ministry of Deaconesses in the Greek Orthodox Church», ἐν: *World Council of Churches Studies*, No. 4. *The Deaconess*, Geneva 1966. Τοῦ ἰδίου, «Le ministère des diaconesses dans l'Église Orthodoxe Grecque», ἐν: *Études du Conseil oecuménique des Églises*, No. 4, *La Diaconesse*, Genève 1967. Τοῦ ἰδίου, «Diakonissambete i den grekisk-ortodoxa kyrkan», μετάφρασις σουηδικῆ ὑπὸ Pehr Edwall, ἐν *Svenskt Gudastjänstliv*, 41, 1966. Τοῦ ἰδίου, *Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ*, Ἀθῆναι, 1976. Τοῦ ἰδίου, *La questione dell'ingresso delle donne nel sacro clero secondo la Tradizione Ortodossa Orientale*, Milano 1977 (ιταλικὴ μετάφρασις ὑπὸ ἀρχμ. Τιμοθέου Μοσχοπούλου καὶ Laura Giamporcano). Τοῦ ἰδίου, «Das Amt der Diakoninnen in der Kirchlichen Tradition - Μετάφρασις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ὑπὸ Th. Nikolaou, ἐν: *Una Sancta*, 1978. Τοῦ ἰδίου, «Gottesdienst und Menschen dienst», ἐν: *Diaconia*, 3, Stuttgart, Sept. 1979. Τοῦ ἰδίου, *Theologie und Liturgie*, Athen 1984. Τοῦ ἰδίου, «Orthodoxe Kirche und Diakonisches Werk (ἐπίσης ἀγγλιστί: «Orthodox Church and Diaconal Work» καὶ σουηδιστί: *Diakoni i Orthodoxa Kyrkor*), ἐν: Gerd Schwensson-David Thompson (ἐκδ.), *Kyrkorna och Diakonien - The Churches and the Diaconate*, Uppsala 1985, σελ. 143-162. Τοῦ ἰδίου, «Das Priestertum nach dem Zeugnis der byzantinischen liturgischen Texte», ἐν: *Ökumenische Rundschau*, 35. Jahrgang, Heft 3, Frankfurt, Juli 1986, σελ. 267-280. Τοῦ ἰδίου, «Le féminisme des textes liturgiques orthodoxes», ἐν: *La Mère de Jésus Christ et la Communion des Saints dans la Liturgie - Conférences Saint-Serge*, XXXIIe Semaine d'Études Liturgiques, Roma 1986, σελ. 267-282. Τοῦ ἰδίου, «Der Diakoniat der Frau in der griechisch-orthodoxen Kirche», ἐν: *Diaconia*, XXXI. Jahrgang, Heft 2-3, Freiburg i. Br., Juli 1968, σελ. 29-33. Τοῦ ἰδίου, *Die Tradition der Orthodoxen Kirche in Bezug auf die Frauenordination*, ἐν: Elisabeth Gössmann-Dietmar Bader (ἐκδ.) *Warum keine Ordination der Frau? Unterschiedliche Einstellungen in den christlichen*

ὅλον ἐν καὶ περισσότερον στὴν διεθνῇ Βιβλιογραφίαν καὶ στὸ Διαδίκτυον.

Ὁ γράφων εἶναι ἱκανοποιημένος διότι τὰ δημοσιεύματά του περὶ τῶν διακονισσῶν εἶχαν καὶ ἔχουν σὲ μεγάλην ἔκτασιν ἀλυσιδωτὲς ἐπιδράσεις στὸ νὰ ἔχη κορυφωθῇ σήμερα τὸ αἶτημα γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τῆς τάξεως τῶν διακόνων γυναικῶν ἢ διακονισσῶν τόσον στὴν Ὁρθόδοξη ὅσον καὶ στὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἔτσι τὸ αἶτημα αὐτὸ γίνεται ἀληθῶς οἰκουμενικόν, δοθέντος ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν διακονισσῶν ἔχει ἤδη ποικιλομόρφως ἀναβιώσει ἀπὸ πολλοῦ στίς προτεστάντικες, ἀγγλικανικὲς καὶ παλαιοκαθολικὲς ἐκκλησίες, ἐνῶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀξιόλογα σχετικὰ ξεκινήματα γίνονται γνωστὰ σὲ μερικὲς ἀνατολικὲς οὐνιτικὲς ἐκκλησίες (συρομαλαμπαρική καὶ συρομαλανκαρική στίς Ἰνδίες, μαρονιτική) καὶ σὲ ἄλλες παλαιοανατολικὲς ἐκκλησίες (ἀρμενική, κοπτική, δυτικοσυριακή, αἰθιοπική)⁴.

Κατωτέρω θὰ παρουσιάσουμε δειγματοληπτικῶς μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριώτερα παραδείγματα ἀναπτύξεως καὶ προβολῆς τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ καὶ στὸ τέλος στὰ Ἐπιλεγόμενα θὰ παραθέσουμε μερικὲς παρατηρήσεις, ἐπισημάνσεις καὶ δεοντολογικὲς σκέψεις. Στὴν δειγματοληπτικὴν παράθεσιν τῶν παραδειγμάτων θὰ ἀκολουθήσουμε κατὰ τὸ πλεῖστον χρονολογικὴν σειρὰν, γιὰ νὰ γίνεται αἰσθητὴ ἡ συχνὴ ἐπίδρασις τῶν προηγουμένων στοιχείων στὰ μεταγενέστερα καὶ ἔτσι νὰ εἶναι δυνατόν νὰ διευκολύνουμε τὴν χρῆσιν τῆς ἱστοριογενετικῆς μεθόδου πρὸς ἀνίχνευσιν τοῦ μίτου τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐνδιαφέ-

Kirchen - Schriftenreihe der Katholischen Akademie der Erzdiözese Freiburg, München - Zürich 1987, σελ. 26-49. Τοῦ ἰδίου, *L' institution des diaconesses dans l' Église Orthodoxe et la possibilité de sa rénovation*, γαλλ. μτφρ. ἐν: *Contacts - Revue Française de l' Orthdoxie*, XXXIe 'Année, No 146, σσ. 124-144. Τοῦ ἰδίου, «Donna e Ministero - Presentazione theologica della tradizione e della prassi ecclesiastica bizantina», ἰταλ. μτφρ. ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν Ἱησουϊτῶν π. Θεοδώρου Κοντίδη ἐν: *Cettina Militello*, (ἐκδ.), *Donna e Ministero - Un dibattito ecumenico*, Roma, σελ. 99-118. Τοῦ ἰδίου, «Εἰσηγητικὲς ὑποβολὲς πρὸς ἀναβίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν», περ. «Θεολογία», ἔτος 1998, σσ. 586-608. Τοῦ ἰδίου, Δύο εἰσηγήσεις περὶ διακονισσῶν στὸ Συνέδριον τῆς Αἰγίνης (περὶ ἁγίου Νεκταρίου) καὶ στὴν Ἀκαδημίαν Θεολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δημητριάδος (βλ. «Φύλον καὶ Θρησκεία»).

4. Βλ. Dorothea Reininger, *Diakonat der Frau in der einen Kirche*, Ostfildern 1999, σσ. 43 ἐξ., 175 ἐξ., 303 ἐξ., 399 ἐξ., 461 ἐξ..

ροντος για την ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακόνων γυναικῶν στήν Ὁρθόδοξη καί στήν Ρωμαιοκαθολικήν Ἐκκλησίαν.

2. Προσυνοδικές Ἐπιτροπές Πανρωσικῆς Συνόδου

Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας ἤδη τόν 19ον αἰῶνα ἔγιναν μερικές προσπάθειες ἀναβιώσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν τόσον κατὰ τὰ πρότυπα τῶν ρωμαιοκαθολικῶν «ἀδελφῶν τοῦ ἐλέους»⁵ ἢ τῶν προτεστάντικῶν «ἀδελφοτήτων διακονισσῶν»⁶, ὅσον καί κατὰ τήν παλαιοχριστιανικήν παράδοσιν. Οἱ προσπάθειες αὐτές, –πού συνδέονταν μερικές φορές μέ φιλανθρωπικήν δρᾶσιν σέ γηροκομεῖα, νοσοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα καί ἐκκλησιαστικά λαϊκά σχολεῖα⁷–, κορυφώθηκαν τὸ ἔτος 1906 στίς Προσυνοδικές Ἐπιτροπές τῆς ἐτοιμαζομένης Πανρωσικῆς Συνόδου, οἱ ὁποῖες κατὰ τίς συνεδρίες τους κατέληξαν σὸ συμπέρασμα, ὅτι γενικῶς εἶναι «ἐπιθυμητὴ ἡ ἀνασύστασις τοῦ λειτουργήματος τῶν διακονισσῶν... ἐξ ἀγνωστῶν παρθένων ἢ χηρῶν ἡλικίας τουλάχιστον 40 ἐτῶν, πού θὰ χειροτονοῦνται διακόνισσες σύμφωνα μέ τήν παλαιοεκκλησιαστικὴν τάξιν»⁸.

Στίς ἴδιες συνεδρίες συζητήθηκε καί ἔγινε δεκτὸς ὁ «Κανονισμὸς γιὰ τὴν ζωὴν καί δρᾶσιν ὀρθοδόξων διακόνων γυναικῶν», ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι οἱ διακόνισσες αὐτές ἐγκαθίστανται μέ ἰδιαίτερη καθιέρωσιν· ἀνήκουν στὸν κλῆρο καί διακονοῦν στίς ἐνορίες· φροντίζουν τοὺς ναοὺς καί τὰ ἱερὰ ἄμφια· κατὰ τίς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις φροντίζουν γιὰ τὴν εὐταξίαν τῶν παιδιῶν καί τῶν γυναικῶν· βοηθοῦν τὰ παιδιά στήν προετοιμασίαν τους γιὰ τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν καί βοηθοῦν σὸ βάπτισμα τῶν ἐνηλίκων γυναικῶν· μεταδίδουν τὴν κατήχησιν· ἐκπαιδεύουν τὰ ὀρφα-

5. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ἡρωῖδες τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης*, σσ. 85-92.

6. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 93-200.

7. Iwan Pereswetow, *Geschichte der karitativen Tätigkeit in der Orthodoxen Kirche* στήν ἀπὸ τὸν H. Krimm ἐκδοθεῖσα συλλογὴ μελετῶν ὑπὸ τὸν τίτλο «*Das diakonische Amt der Kirche*», Stuttgart 1953, σσ. 231-257.

8. Πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν τῶν Προσυνοδικῶν Ἐπιτροπῶν (τῆς Πανρωσικῆς Συνόδου), τόμ. 1-5, Πετρούπολις, 1906-1909, τόμ. 2, σσ. 28-29 καί τόμ. 4, σ. 83. Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς μου καί Ἀκαδημαϊκὸς Γρηγόριος Παπαμιχαὴλ εἶχεν ὑποβληθῇ στὸν κόπον νὰ κάμῃ πρὸς χάριν μου τὴν σχετικὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν ἀπὸ τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν. Αἰωνία του ἡ μνήμη.

νά· ἐπισκέπτονται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ βοηθοῦν στοὺς ἐράνους γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ζωὴ τους πρέπει νὰ εἶναι ἐνεργός, ἀλλὰ κατ' οἶκον προσεύχονται, διαβάζουν ἱερὰ βιβλία καὶ ἀσκητικά ἔργα. Ἡ ἐνδυμασία των εἶναι σεμνὴ καὶ ὁμοία πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν μοναχῶν. Ἡ κανονικὴ ἡλικία γιὰ νὰ γίνουν δεκτὲς εἶναι τοῦλάχιστον τὰ 40 χρόνια. Ἡ τελετουργία τῆς καθιερώσεως γίνεται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εὐχαριστιακῆς λειτουργίας μετὰ τὴν προσευχὴν τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (VII,20) καὶ μετὰ τὸ τυπικὸν τοῦ Εὐχολογίου. Δίδεται σ' αὐτὲς στολὴ ὑποδιακόνου. Γυναῖκες, ποὺ δὲν ἔχουν τὴν κανονικὴν ἡλικίαν δύνανται νὰ διακονοῦν μετὰ εὐλογίαν τοῦ ἱερέως. Οἱ διακονικὲς ὑπηρεσίαις τους παρέχονται ἄνευ ὑλικῆς ἀμοιβῆς, ἀλλὰ οἱ ἐκλεγόμενες συντηροῦνται ἀπὸ τὶς ἐνορίες, οἱ ὁποῖες ἐπίσης τὶς φροντίζουν καὶ στὴν περίπτωσιν τοῦ γήρατος ἢ τῆς ἀσθενείας⁹.

Οἱ διατάξεις αὐτὲς τοῦ μνημονευθέντος Κανονισμοῦ, ποὺ δὲν ἔγιναν δεκτὲς στὶς συνεδρίες τῆς Ὁλομελείας τῆς κατὰ τὰ ἔτη 1917/1918 συνελθούσης τελικὰ Πανρωσικῆς Συνόδου¹⁰, δὲν παύουν νὰ ἔχουν γενικῶς προσανατολιστικὸν χαρακτῆρα, ποὺ δὲν χάνει τὴν σημασίαν του.

Πάντως σήμερα στὴν Ρωσίαν οἱ γυναῖκες ἔχουν σημαντικὸν διακονικὸν ρόλον στὴν ζωὴν τῆς ραγδαίως ἀνακαινιζομένης ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι στὸ προσεχὲς μέλλον θὰ ἐπανέλθῃ τὸ ζήτημα τῆς ἀνανεώσεως τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος.

3. Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία Γεωργίας

Στὴν Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Γεωργίας ὑπάρχει ἡ ἀνάμνησις ἐνὸς Γεωργιανοῦ «Ἀρχιερατικοῦ» τοῦ 11ου αἰῶνος, τὸ ὁποῖον μεταφράσθηκε στὴν γεωργιανὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει τὸ τυπικὸν τῆς χειροτονίας διακονισῶν. Ἡ ἀνάμνησις αὐτὴ δημιουργεῖ ἐπιθυμίαν πρὸς ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισῶν¹¹.

Ἡ ἀμερικανὴς Καθηγήτρια Phyllis Zagano μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι «τὸ 1907 μία Ἐπιτροπὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς ἔκθεσίν της μιλοῦσε

9. Irenaeus Doens, *Der Diakonat in den griechischen und slawischen Kirchen*, ἐν: K. Rahner - H. Vorgrimler (ἐκδ.), *Diaconia in Christo*, Freiburg 1962, σσ. 136-177.

10. Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 160 ἐξ. D. Reininger, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 556-557.

11. D. Reininger, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 560.

για παρουσίαν διακονισσῶν σὲ κάθε γεωργιανήν ἐνορίαν (*in every Georgian parish*)»¹². Ἀρά γε ἦταν χειροτονημένες; Μᾶλλον ὄχι. Σήμερα ἔνεκα τῶν πολιτικῶν περιπετειῶν τῆς χώρας αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστὴ ὑπαρξις Ὁρθοδόξων γεωργιανῶν διακονισσῶν¹³.

4. Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία Σερβίας

Στὴν Σερβίαν ἡ ιδρύτρια τῆς ἱ. μονῆς Lesna «μητέρα» Ekaterina (1850-1925) στὰ νεανικά της χρόνια ἔγραψε ἔργον μὲ τὸν τίτλον «*Περὶ τῶν διακονισσῶν*» καὶ εἶχε πάντοτε ἐνδιαφέρον γι' αὐτὸ τὸ θέμα¹⁴. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ὑπῆρξαν χειροτονημένες διακόνισσες τόσον στὸ ἰδικὸ της μοναστήρι, ὅσον καὶ σὲ ἄλλα γυναικεῖα μοναστήρια, τὰ ὁποῖα γνωρίζουν ἀνθησιν στὸν 20ὸν αἰῶνα. Ὅμως ὑπάρχουν σ' αὐτὰ μερικὲς μοναχές, ποὺ ἔχουν ἰδιαίτερη εὐλογίαν ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον, γιὰ νὰ ἔχουν μέσα στοὺς ἱ. ναοὺς τῶν μονῶν τοὺς μερικὰ ἀπὸ τὰ παλαιὰ γνωστὰ καθήκοντα τῶν διακονισσῶν¹⁵. Ἐξαιρετὴ εἶναι καὶ ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης τῶν γυναικῶν σὲ διάφορες ἐνορίες, οἱ ὁποῖες ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διακεκριμένου καὶ ἐλληνομαθοῦς Ἐπισκόπου Μπάτσκα-Εἰρηναίου, ὁ ὁποῖος στὸ Πανορθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον τῆς Ρόδου, γιὰ τὸ ὁποῖον γίνεται λόγος κατωτέρω, τόνισε ὅτι οὐσιαστικῶς ἡ ἀνθρωπολογικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀπ. Παύλου στὸ χωρίον Γαλ. 3,28 («οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ»), κατανοουμένη στὴν Χριστολογικὴν, ἐκκλησιολογικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν τῆς διάστασιν, σημαίνει «μὴν ριζοσπαστικὴν καὶ ρηξικέλευθον χειραφέτησιν» τοῦ θήλεος «καὶ ὑπέρβασιν αὐτῆς ταύτης τῆς διακρίσεως τῶν φύλων»¹⁶. Γνωστὲς εἶναι καὶ οἱ γυναι-

12. Phyllis Zagano, «Grant Her Your Spirit», περ. «America», 7 Φεβρουαρίου 2005.

13. Aschot Manutschmarian, *Zwischen Glaube und Politik. Die orthodoxe Kirche in Georgien*, ἐν: Herder - Korrespondenz, ἔτος 1996, σσ. 355-359.

14. Rudolf Prokschi, *Ein neuer Aufbruch bei den Nonnen in der Serbischen Orthodoxen Kirche im 20. Jahrhundert (= Das Östliche Christentum 44)*, Würzburg 1996, σ. 151.

15. Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 130 ἐξ. D. Reininger, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 560.

16. Εἰρηναίου, ἐπισκόπου Μπάτσκα, Ἄρσεν καὶ θῆλυ κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν μὲ ἐιδικὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ Γαλ. 3,28: «οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ» στὸν τόμο: «Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ περὶ χειροτονίας τῶν γυναικῶν», Διορθόδοξον Θεολογικὸν Συμπόσιον (1988), Μετάφρασις ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς. Ἐπιμέλεια

κεῖες δραστηριότητες στὰ πλαίσια τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τοῦ ἐξαιρέτου –ἐπίσης ἑλληνομαθοῦς– Ἐπισκόπου Μαυροβουνίου καὶ Παραθαλασσίας Ἀμφιλοχίου.

5. Διακόνισσες σὲ ἑλληνικὰ μοναστήρια

Στὴν Ὁρθόδοξη Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ἡ ἀνάμνησις τῶν ἑλληνικῶν Εὐχολογιῶν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, –ὅπως λ.χ. αὐτὰ σώζονται στὸν Βαρβερινὸν κώδικα τοῦ 9-10 αἰῶνος, στὸν Βησσαριανὸν κώδικα (Κρυπτοφέρρης) τοῦ 10-11 αἰῶνος, στὸν ὑπ' ἀρ. 956 κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης Σινᾶ τοῦ 11 αἰῶνος, στὸν ὑπ' ἀρ. 213 κώδικα τῶν Παρισίων (Coislinus) τοῦ 12 αἰῶνος καὶ σὲ ἄλλους–, ποὺ περιέχουν «*Εὐχήν*» ἢ «*Τάξιν ἐπὶ χειροτονίᾳ διακονίσσης*»¹⁷, ὠδήγησε μερικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἡγέτες στὸ νὰ ἀναλάβουν μὲ θάρρος τὴν προσπάθειαν τῆς ἀνασυστάσεως τοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος γυναικῶν-μοναχῶν. Εἶναι εὐρύτατα γνωστὲς τόσον οἱ δύο διακόνισσες (Μαγδαληνὴ καὶ Εὐνίκη), τὶς ὁποῖες χειροτόνησε ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος στὴν Αἴγιναν, ὅσον καὶ μερικὲς διακόνισσες, τὶς ὁποῖες καθιέρωσε μὲ χειροθεσίαν ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος¹⁸. Σώζονται τὰ εἰδικὰ ἄμφιά τους: στιχάριον, ποὺ δὲν ἦταν ποδηῖρες, ἀλλὰ ἐφθανε μέχρι τῶν ὁσφύων, διακονικὸν ὀράριον καὶ ἐπιμάνικα¹⁹.

Γνωστὲς ἦταν καὶ μερικὲς μοναχὲς τῆς περιοχῆς Μεγάρων, ποὺ εἶχαν καθιερωθῇ μὲ χειροθεσίαν ὡς «διακόνισσες» ἢ «ὑποδιακόνισσες» καὶ ὑπηρετοῦσαν σὲ φυλακὲς καὶ νοσοκομεῖα.

6. Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ εἰδικὴ μονογραφία καὶ ἡ «Σχολὴ Διακονισσῶν»

Ἡ πρώτη ἐπίσημη θεωρητικὴ ὥθησις πρὸς ἀνασύστασιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν κατὰ τὸ λυκαυγὲς τοῦ 20οῦ ἡμίσεος τοῦ εἰκοστοῦ

Ἀρχιμ. Γενναδίου Λυμούρη (τώρα Μητροπολίτου Σασίμων), σ. 45-48. Βλ. καὶ στὴν ὑποσημ. 41 τὸν τίτλο τῆς ἐκδόσεως στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα.

17. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, *Ἡ "χειροτονία" ... τῶν διακονισσῶν*, σσ. 55 ἐξ.

18. Ἐνθ. ἀνωτ., σσ. 95-96.

19. Αὐτόθι. Θὰ ἔπρεπε τὰ ἄμφια αὐτὰ νὰ τοποθετηθοῦν σὲ εἰδικὸν μουσεῖον στὴν Αἴγιναν.

αἰῶνος δόθηκε ἤδη τὸ 1949 ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν μονογραφίαν μου ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἡρωῖδες τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης-Αἱ διακόνισσαι διὰ τῶν αἰώνων*», ποὺ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὴν «*Ἀποστολικὴν Διακονίαν* τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» μὲ πολὺ θετικὴν εἰσήγησιν τῶν ἀειμνήστων Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου καὶ Βασιλείου Βέλλα.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς μονογραφίας αὐτῆς ὁ Καθηγητὴς Βέλλας, ποὺ ἦταν τότε Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς «*Ἀποστολικῆς Διακονίας*», ἔγραψεν ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς αὐτὸς ἐπιτελικὸς ὀργανισμὸς προέβη στὴν ἔκδοσιν τῆς ἐκτενοῦς αὐτῆς μονογραφίας, διότι «*τὸ πρωτότυπον παρ' ἡμῖν τοῦτο βιβλίον... χρησιμεύει ὡς δείκτης πρὸς πᾶσαν ὑπὸ τῆς "Ἀποστολικῆς Διακονίας" ἀναληφθησομένην ἀπόπειραν περὶ ἀναβιώσεως τοῦ θεσμοῦ τούτου*»²⁰.

Μὲ τὴν προοπτικὴν αὐτὴν ἡ «*Ἀποστολικὴ Διακονία*» κατὰ τὰ ἔτη 1951-1952 καὶ 1952-1953 ἔθεσεν εἰς λειτουργίαν τὴν «*Προπαρασκευαστικὴν Σχολὴν Διακονισσῶν*» (στὸν Ἱ. Ναὸν Χρυσοσπηλαιωτίσεως), στὴν ὁποίαν ἡ μακαριστὴ θεολόγος Χαρίκλεια Μανιάτη-Θεοδώρου καὶ ὁ γράφων τὴν παροῦσαν ἱστορικὴν ἀναδρομὴν σύζυγός της δίδαξαν τὴν «*Ἱστορίαν καὶ Θεωρίαν τοῦ λειτουργήματος τῶν διακονισσῶν*» καὶ τοὺς «*Τομεῖς τῆς γυναικείας διακονίας*». Οἱ 60 περίπου σπουδάστριες τῆς Σχολῆς, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰς ἦσαν φοιτήτριες τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν «*Συνδέσμου Φίλων τῶν Διακονισσῶν*»²¹.

7. Προσπάθειες ἑλληνορθόδοξων Ἀρχιεπισκόπων Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὡς ἄνω θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν προσπαθειῶν ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος τότε Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς *Μιχαήλ* τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1953 ἔγραψεν «*ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν*» πρὸς τὶς Ὁρθόδοξες Ἑλληνίδες νὰ στελεχώσουν «*ἓνα τάγμα διακονισσῶν*» («*an order of deaconesses*»). Ὁκτὼ νεαρὲς ἑλληνίδες ἀνταποκρίθηκαν στὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου *Μιχαήλ*, ἀλλὰ ἀτυχῶς τὸ τάγμα

20. Περιοδικὸν «*Ἐκκλησία*», ἔτος 1949, σ. 167.

21. Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 190. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, *Εἰσηγητικὲς ὑποβολὲς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν*, περ. «*Θεολογία*», ἔτος 1998, σ. 589.

γιά πολλοὺς λόγους δὲν κατώρθωσε νὰ λειτουργήσῃ²². Παρὰ ταῦτα ἔμεινε ἓνα φωτεινὸ παράδειγμα γιὰ τὸ μέλλον. Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαήλ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ἰάκωβος, ἐνισχυμένος καὶ ἀπὸ τὴ διδακτορικὴν διατριβὴν μου, ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1954, στὴν ἐπίσημη ὁμιλίαν του κατὰ τὴν Κληρικο-Λαϊκὴν Συνέλευσιν τόσον τοῦ ἔτους 1960 στὸ Buffalo Νέας Ὑόρκης, ὅσον καὶ τοῦ ἔτους 1962 στὴν Boston, ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως ἑνὸς τάγματος διακονισσῶν, ποὺ ἔχει γίνεи «κραυγάζουσα ἀνάγκη περισσότερο τώρα παρὰ ποτὲ προηγουμένως» («*a crying need more than ever before*»)²³.

8. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβὴ τοῦ ἔτους 1954

Σημαντικὲς ἐπιδράσεις στὶς μετέπειτα συζητήσεις καὶ ἐξελίξεις γιὰ τὴν προσπάθειαν πρὸς ἀνασύστασιν τοῦ λειτουργήματος τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν εἶχε κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν καὶ σύμφωνα πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀμερικανικὴν βιβλιογραφίαν ἡ ἤδη μνημονευθεῖσα διδακτορικὴ μου διατριβὴ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ “χειροτονία” ἢ “χειροθεσία” τῶν διακονισσῶν», ἡ ὁποία ἐγκρίθηκε μὲ «ἄριστα» ἀπὸ τὴν Θεολογικὴν Σχολήν, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Παναγιώτου Τρεμπέλα, ὁ ὁποῖος στὴν εἰσηγησίαν του εἶχε τονίσει, ὅτι ἡ διατριβὴ αὐτὴ καὶ ἡ προηγουμένη μονογραφία «Ἡρωῖδες τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης» συναποτελοῦν «ἐνιαῖον σύνολον, ἐξαντλοῦν τὸ ὅλον περὶ διακονισσῶν ζήτημα»²⁴.

Ἡ διατριβὴ αὐτή, χρησιμοποιώντας τὶς πηγαῖς παλαιοχριστιανικὲς καὶ βυζαντινὲς μαρτυρίες, ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ καθιέρωσις στὸ διακονικὸν λειτουργήμα τῶν γυναικῶν εἶναι λειτουργικῶς ὁμοία πρὸς τὴν χειροτονίαν τῶν διακόνων ἀνδρῶν καὶ δημιουργεῖ (μὲ μυστηριακὴν

22. *An Open Letter of His Eminence Michael Archbishop of the Greek Orthodox Church in North and South America to Young Women of the Greek Orthodox Faith*, Ἰανουάριος 1953. Kyriaki Karidoyanes FitzGerald, *Women Deacons in the Orthodox Church*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts 1998, σσ. 154-156, 175.

23. Archbishop Iakovos, *Visions and Expectations for a Living Church: Addresses to Clergy - Laity Congresses, 1960-1996*, ἐκδ. ἀπὸ τὸν Δημήτριον Κωνσταντέλλον, Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press, 1998, σσ. 20-21, 41.

24. Πρακτικὰ Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (28 Μαΐου 1954).

χειροτονίαν) αὐτοτελῇ μόνιμη διακονικὴν ἱερωσύνην, συνδεδεμένην πρὸς «χάρισμα» ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ «χάρισμα» τῆς ἱερουργικῆς ἱερωσύνης τῶν τελούντων μυστήρια πρεσβυτέρου καὶ ἐπισκόπου.

Στὸν Ἐπίλογον τῆς διατριβῆς αὐτῆς, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τονίσαμε ὅτι «ἡ ἰδέα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀναβιώσεως, ἀναζωπυρήσεως καὶ ἀνασυστάσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ οὐδόλως δύναται νὰ προσκόψῃ εἰς κανονικὰς δυσχερείας, διότι ὁ θεσμὸς οὗτος... ὑφίσταται δυνάμει μέχρι σήμερον»²⁵, ἐφ' ὅσον ἡ χειροτονία τῶν διακονισσῶν ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τρεῖς οἰκουμενικὰς συνόδους καὶ δὲν ἔχει καταργηθῇ ἀπὸ κάποιαν μεταγενέστερη ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν, ἐνῶ δείγματα καὶ ὑπολείμματα τῆς χειροτονίας αὐτῆς σώζονται ἕως σήμερα σὲ μερικὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια.

9. Δύο «Σχολὲς Διακονισσῶν» καὶ σχετικὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα στὴν Ἑλλάδα

Στὴν Ἑλλάδα τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια ἔγιναν βήματα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς γυναικείας διακονίας, τὰ ὁποῖα ὑπενθυμίζομεν εὐσυνόπτως:

Τὸ 1957 ἡ «Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἵδρυσε τὴν «Σχολὴν Διακονισσῶν», ἡ ὁποία στεγάσθηκε σὲ ιδιόκτητον κτήριο, ποῦ ἀνεγέρθηκε πλησίον τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγίας Βαρβάρας Αἰγάλεω στὸν ὁμώνυμον Δῆμον μὲ συνδρομὴν τοῦ «Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν». Σκοπὸς τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἦταν «ἡ εἰδικὴ ἐκπαίδευσις “Διακονισσῶν”, ἥτοι ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοινωνικῶν λειτουργῶν, ἱκανῶν ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς ἄμεσοι βοηθοὶ καὶ ὄργανα τῶν Ἐφημερίων ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ ποιμαντορικοῦ αὐτῶν ἔργου, οὗσαι ὑπεύθυνοι πάντοτε ἀπέναντι τῶν οἰκείων Ἐφημερίων καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔχουσαι ἐν παντὶ τὴν ἀναφορὰν αὐτῶν»²⁶. Ἡ Σχολὴ αὐτὴ λειτούργησε ἕως τὸ τέλος τοῦ 1987²⁷, γιὰ νὰ μετεξελιχθῇ, ὡς μὴ ὠφέλε, εἰς κρατικὴν «Σχολὴν Κοινωνικῆς Προνοίας» καὶ ν' ἀλλάξῃ στέγην.

25. Σελ. 95.

26. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1970», ἔκδοσις «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», σ. 208.

27. «Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 2008», ἔκδοσις «Ἀποστολικῆς Διακονίας...», σ. 316.

Τὸ 1961 στὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Οἰκοδόμοι Πολιτισμοῦ*» Τρίτην Σειρὰν Μαθημάτων τοῦ Ἀνωτέρου Κατηχητικοῦ Σχολείου ἢ «Ἀποστολικὴ Διακονία» περιέλαβε γιὰ τὰ Ἀνώτερα Κατηχητικὰ Σχολεῖα Θηλέων εἰδικὰ μαθήματα, ποὺ προέβαλλαν ἀφ' ἐνὸς τὴν τάξιν τῶν διακονισσῶν τῆς Ἀρχαίας καὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφ' ἑτέρου τίς διακονίσσεις τῶν νεωτέρων χρόνων στίς προτεσταντικὲς καὶ ἀγγλικανικὲς Ἐκκλησίες²⁸.

Τὸ ἔτος 1964 στὸ τότε κατόπιν εἰσηγήσεώς μου νεοϊδρυθὲν «*Τμῆμα Κοινωνικῆς Διακονίας*» στὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης εἰσῆχθη τὸ μάθημα τῆς «*Ἱστορίας καὶ Θεωρίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινωνικῆς Διακονίας*» καὶ διδάχθηκε μερικὰ ἔτη (ἕως τὸ 1968) ἀπὸ τὸν γράφοντα. Τὸ μάθημα αὐτὸ ἀπὸ τὸ 1984 καὶ ἔξῃς διδάσκεται ὡς κατ' ἐπιλογὴν μάθημα στὸ πρῶην «*Ποιμαντικὸν Τμῆμα*» καὶ τώρα «*Τμῆμα Κοινωνικῆς Θεολογίας*» τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Καρπὸς τῶν σχετικῶν παραδόσεών μας ὑπῆρξε τὸ ἐκ 328 σελίδων ἐγχειρίδιον ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἱστορία καὶ Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινωνικῆς Διακονίας*»²⁹. Αὐτονοήτως τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι ἀφιερωμένον στὴν προβολὴν τοῦ λειτουργήματος τῶν διακονισσῶν.

Τὸ ἔτος 1970 ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Ἱερώνυμος Α΄ ἴδρυσεν τὴν τριετοῦς φοιτήσεως «*Σχολὴν Διακονισσῶν Ἀδελφῶν Νοσοκόμων "Ἡ Ὀλυμπιάς"*», ἡ ὁποία, πάλιν, ὡς μὴ ὠφελε, ἀργότερα ἔχασε τὸ ἐκκλησιαστικὸν χρῶμα καὶ ὄνομα καὶ ἐντάχθηκε στὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τῶν κρατικῶν νοσοκομείων³⁰. Στὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῆς Σχολῆς αὐτῆς εἶχεν ἐνταχθῇ ἡ διδασκαλία τοῦ ἰδεώδους τῆς διακονίσσεως, τὸ ὁποῖον ἐνσάρκωσαν στὴν διακονικὴν νοσοκομειακὴν δρᾶσιν τοὺς μερικὲς ἐκ τῶν ἀποφοίτων τῆς Σχολῆς.

28. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, *Οἰκοδόμοι Πολιτισμοῦ*, Ἀθῆναι 1961, σσ. 385-399 καὶ 400-413.

29. Ἀθῆναι, 1985.

30. «*Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1971*», ἔκδοσις «Ἀποστολικῆς Διακονίας...», σ. 224.

10. Μηνύματα ἐκ Ρουμανίας καὶ ἐκ Ν. Ὑόρκης

Στὴν Ρουμανίαν ὑπάρχει μεγάλη κινητικότητα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς διακονικῆς δράσεως τῶν γυναικῶν καὶ πρὸς ὑπέρβασιν τῶν πλαισίων, μέσα στὰ ὁποῖα κινοῦνται τόσον ἡ μὲ ἰδιαίτερη εὐλογία τοῦ ἐπισκόπου δρώσα στὰ μοναστήρια egoumenissa³¹, ὅσον καὶ πλῆθος εὐλαβῶν γυναικῶν, ποὺ στὶς διάφορες ἐνορίες ἀναπτύσσουν δραστηριότητες σὲ ποικίλους τομεῖς, παρόμοιες πρὸς τὶς τῶν ἀρχαίων διακονισσῶν. Μερικὲς ἀπὸ τὶς δραστηριότητες αὐτές, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 69 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ λειτουργίας τῆς Ὁρθοδόξου Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ εὐπρέπεια τῶν ἱ. ναῶν· ἡ στήριξις τῆς ἐκκλησιαστικῆς χορωδίας· ἡ περιθαλψὶς πτωχῶν, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν· ἡ συμπαράστασις στοὺς ἀσθενεῖς· ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐνοριακῆς βιβλιοθήκης· οἱ κατ' οἶκον ἐπισκέψεις· ἡ κατηχητικὴ διακονία· ἡ ἱεραποστολικὴ προσπάθεια· ἡ ὁργάνωσις γενικῶς τῆς φιλανθρωπίας κ.ἄ.³².

Σημαντικὴ προβολὴ πρὸς συζήτησιν τοῦ αἰτήματος περὶ ἀνανεώσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν ἔγινε στὸ Διορθόδοξον Συνέδριον, ποὺ ὁργανώθηκε τὸ 1976 στὸ μοναστήρι Ἀγάπια τῆς Ρουμανίας μὲ πρωτοβουλίαν τῆς Ὑποεπιτροπῆς «Ἐκπαιδεύσεως καὶ Ἀνανεώσεως» (Education and Renewal) τοῦ «Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ μὲ τὴν πρόσκλησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦταν «*Orthodox Women. The Role and Participation in the Orthodox Church*» («Ὁρθόδοξες γυναῖκες. Ὁ ρόλος καὶ ἡ συμμετοχὴ στὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν»)³³. Στὸ συνέδριον αὐτὸ προεβλήθη ἀπὸ συνέδρους ὁ θεσμὸς τῶν διακονισσῶν, μὲ διαφορετικὰς γνώμες γιὰ

31. Nicolae Chitescu, *Das Problem der Ordination der Frau*, ἐν: *Zur Frage der Ordination der Frau*, ἔκδοσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, Genf 1964, σσ. 67-71.

32. Nicolae Chitescu, *The Priesthood of Women*, περιοδικό «*Orthodoxia*» (1978) (στὰ Ρουμανικά) Constantin Galeriu, *The Orthodox Church and the Question of Admitting Women to the Ordained Ministry*, ἐν: Gennadios Limouris, (ἐκδ.), *The Place of the woman in the Orthodox Church and the Question of the Ordination of Women - Interorthodox Symposium*, Rodos 1988, ἔκδ. Οἴκουμ. Πατριαρχείου, Κατερίνη 1992, σ. 65. Πρβλ. στὴν ὑπόσημ. 16 τὴν ἐλληνικὴν μετάφρασιν τοῦ τόμου, σ. 85.

33. *Orthodox Women, their Role and Participation in the Orthodox Church*, Report in the Consultation of Orthodox Women, 1976, Agapia - Roumania, ἔκδ. τοῦ World Council of Churches, Genf 1977.

τὸ ἐὰν ἐπρόκειτο στὸ παρελθὸν γιὰ ἀνώτερη χειροτονία ἢ κατώτερη χειροθεσία αὐτῶν.

Στὸ τελικὸν ὁμόφωνον κείμενον τῶν πορισμάτων καὶ δεοντολογικῶν σκέψεων ἐπισημάνθηκε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὅτι «τὸ λειτουργήμα τῆς διακονίσης πρέπει νὰ μελετηθῇ πρὸς “ἐπανενεργοποίησιν” (“reactivation”) σὲ Ἐκκλησίες, ὅπου οἱ ἀνάγκες τῆς κοινωνίας θὰ ἦσαν δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν πλεόν ἀποτελεσματικὰ μὲ μίαν τέτοια διακονίαν»³⁴. Ἐπισημαίνεται ἐπίσης στὸ κείμενο αὐτό, ὅτι «ὁ ρόλος τῆς διακονίσης εἶναι ὁ ρόλος τῆς “διακονίας” καὶ δὲν εἶναι λειτουργικὸ-ιερατικὸ (“priestly”)... Ἡ ὑπηρεσία τῆς διακονίσης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς “πρῶτο βῆμα” πρὸς τὴν διὰ χειροτονίας ἀποκτωμένην ἱεραρχικὴν -ιερατικὴν ἱερωσύνην»³⁵.

Ἡ παρευρισκομένη στὸ Συνέδριον τῆς «Agapia» ἀείμνηστη διακεκριμένη ρωσίδα ὀρθόδοξη θεολόγος Elisabeth Behr-Sigel, ποὺ διετέλεσε Καθηγήτρια στὸ «Ὁρθόδοξον Θεολογικὸν Ἰνστιτούτον “Ἅγιος Σέργιος”» (*Institut de théologie orthodoxe “Saint Serge”*) στὸ Παρίσι καὶ ἀσχολήθηκε ἰσοβίως μὲ τὸ θέμα τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ Φεμινισμοῦ³⁶, θεωρεῖ τὸ Συνέδριον στὸ μοναστήρι «Agapia» τῆς Ρουμανίας «ὡς τὴν γέννησιν αὐτοῦ, ποὺ θὰ χαρακτηριζόταν... ὡς σεμνὸς καὶ ντροπαλὸς Ὁρθόδοξος Φεμινισμός»³⁷. Θεωρεῖ ἐπίσης τὸ Συνέδριον ὡς ἓνα «πνευματικὸν γεγονός», διότι «γιὰ πρώτην φορὰν στὴν Ἱστορίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας... δόθηκε ἡ εὐκαιρία

34. Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 158. D. Reininger, ἐνθ. ἀνωτ., σσ. 488-489.

35. Consultation, *Agapia*, σσ. 49 ἔξ.

36. Μερικὰ ἀπὸ τὰ κύρια δημοσιεύματα τῆς Elisabeth Behr - Sigel εἶναι τὰ ἑξῆς: *Consultation inter-orthodoxe sur la place de la femme dans l'Église et sur le problème de l'ordination des femmes*, ἐν: *Femmes et Hommes dans l'Église*, ἔτος 1989, σσ. 28-30. *Le ministère de la femme dans l'Église*, Paris 1987. *Ordination von Frauen? Ein Versuch des Bedenkens einer aktuellen Frage im Lichte der lebendigen Tradition der Orthodoxen Kirche*, ἐν: E. Gössmann - D. Bader (ἐκδ.), *Warum keine Ordination der Frau?* Schriftenreihe der Katholischen Akademie der Erzdiözese Freiburg, München - Zürich 1987, σσ. 50-72. *The Ministry of Women in the Church*, μτφρ. ἀπὸ τὸν Steven Bigham, Redondo Beach/Californien 1991. *The ordination of women: an ecumenical problem*, ἐν: Sobornost, ἔτος 1991, σσ. 25-40. *Weibliche Bilder und orthodoxe Spiritualität*, ἐν: *Pastoraltheologie* 82 (1993), σσ. 428-436.

37. Elisabeth Behr - Sigel, *Weibliche Bilder der orthodoxen Spiritualität*, σ. 429.

σὲ γυναῖκες νὰ παρουσιάζουν δημοσίως τὰ προβλήματα καὶ τὶς γνώμες τους»³⁸.

Παρόμοιον Συνέδριον, πὺν ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὴν γνωστὴν ἀκτινοβόλον Ὁργάνωσιν Ὁρθόδοξου Νεολαίας «Σύνδεσμος» ἔγινε τὸ 1980 στὸ «Ὁρθόδοξον Θεολογικὸν Σεμινάριον τοῦ Ἁγίου Βλαδιμήρου» («*St. Vladimir's Theological Seminary*») Νέας Ὑόρκης, ὅπου ἐπίσης ἔγινε ἔκκλησις πρὸς ἀνασύστασιν (restoration) τῆς παλαιοχριστιανικῆς τάξεως τῶν διακονισσῶν³⁹.

11. Χειροτονία διακόνου γυναικὸς στὴν Ἱ. Μητροπόλιν Δημητριάδος

Τὸ 1986 ὁ τότε Μητροπολίτης Δημητριάδος (ἀργότερα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος) μακαριστὸς Χριστόδουλος στὴν Ἱ. Μονὴν ἁγίου Σπυρίδωνος Προμυρίου (τῆς περιοχῆς Βόλου) χειροτόνησε ὡς διακόνισσαν τὴν γερόντισσαν-ἡγουμένην Εὐθυμίαν. Πρὸς τοῦτο, ὅπως ἐρωτηθεὶς μοῦ εἶπεν, ἐνθαρρύνθηκε ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν σύνδεσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν μὲ τὰ γυναικεῖα μοναστήρια καὶ ἀπὸ τὸ σχετικὸν τυπικὸν τῶν Βυζαντινῶν Εὐχολογιῶν, ὅπως τὸ βρῆκε στὴν ἐπὶ διδασκαλία διατριβήν μου, ἀλλὰ τροποποιῶντας αὐτὸ μὲ στοιχεῖα τῆς χειροθεσίας τοῦ ὑποδιακόνου. Ἔτσι ἡ τελετὴ αὐτὴ τῆς καθιερώσεως ἦταν ἓνα μῆγμα περισσότερον χειροτονίας καὶ λιγότερο χειροθεσίας, πὺν τελέσθηκε ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ Βήματος. Τὰ αὐτὰ ἐπανελάβεν ὁ αἰμίμηστος Χριστόδουλος σὲ «*Βραχὺ Ἱστορικὸν Σημείωμα περὶ Χειροθεσίας Διακονίσσης*» σταλὲν τὴν 5ῃ Ἰανουαρίου 1995 ἀπὸ τὸ Ἰδιαιτέρον Γραφεῖον τοῦ στὴν κατωτέρω ἰδιαιτέρως μνημονευομένην θεολόγον-ψυχολόγον Κυριακὴν Καρυδογιάννη - FitzGerald, πὺν ἀπὸ τὶς ΗΠΑ τοῦ ζήτησε σχετικὲς πληροφορίες⁴⁰.

12. Τὸ Διορθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον στὴν Ρόδον

Σημαντικὸς σταθμὸς καὶ ἀναμφισβήτητον ὁρόσημον ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς ἐνεργείας πρὸς ἑναρξιν προσπαθειῶν γιὰ τὴν ἐκ νέου

38. Αὐτόθι.

39. Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, μν. ἔ., σ. 158.

40. Ἐνθ. ἀνωτ., σσ. 158-160 καὶ 175.

ἐνεργοποιήσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τῶν καθιερωμένων διακονισσῶν ὑπῆρξε τὸ «Διορθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον», ποὺ τὸ 1988 συνεκλήθη στὴν Ρόδον ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς ἐξέτασιν τοῦ θέματος «*Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ περὶ τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν*»⁴¹.

Ἔνεκα τῆς σπουδαιότητος τοῦ Συνεδρίου αὐτοῦ, ἃς ἐπιτραπῇ νὰ ὑπενθυμίσουμε ἐπαναλαμβάνοντας⁴², ὅτι τὸ Συνέδριον αὐτὸ «συμμετέσχον ἑβδομήκοντα περίπου μέλη ὡς ἐπίσημοι ἐκπρόσωποι (Ὁρθοδόξων) Ἐκκλησιῶν καὶ εἰδικοί σύμβουλοι ἐξ ὅλης τῆς Οἰκουμένης μὲ ἐξαίρεσιν τὰ ἐλληνορθόδοξα Πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Πολλοὶ τῶν συμμετασχόντων ἦσαν ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ ἐξεπροσωπήθησαν καὶ λαϊκοὶ θεολόγοι, ἀκαδημαῖκοι ἐπιστήμονες, μοναχοὶ καὶ μοναχές, συμπεριλαμβανομένων καὶ σημαντικοῦ ἀριθμοῦ γυναικῶν, τινὲς τῶν ὁποίων καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος τῶν ὁμιλητῶν»⁴³.

Στὸ Συνέδριον αὐτὸ ἡ εἰσήγησίς μου εἶχε τὸν τίτλο: «Ὁ θεσμὸς τῶν διακονισσῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ δυνατότης ἀναβιώσεως αὐτοῦ»⁴⁴. Ἡ εἰσήγησις αὐτὴ προκάλεσε ζωηρὲς συζητήσεις ἀνάμεσα στοὺς συνέδρους, οἱ ὁποῖες τελικῶς ὠδήγησαν στὴν ὁμόφωνη διατύπωσιν, σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα, τῶν ὑπ' ἀρ. 32,33,34,35 καὶ 36 συμπερασμάτων, στὰ ὁποῖα λέγονταν τὰ ἑξῆς:

«32. The apostolic order of deaconesses should be revived. It was never altogether abandoned in the Orthodox Church though it has tended to fall into disuse. There is ample evidence, from apostolic times, from the patristic, canonical and liturgical tradition, well into the Byzantine period (and even in our own day) that this order was held in high

41. Ecumenical Patriarchate, *The place of the women in the orthodox church and the question of the ordination of women*, Interorthodox Symposium, Rhodes, Greece, 30 October - 7 November 1988, edited by Gennadios Limouris, "Tertios" Publications, Katerini 1992. Τὸ ἴδιο ἔργο καὶ στὴν ἐλληνικὴ μετάφρασι: *Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ περὶ χειροτονίας τῶν γυναικῶν* - Διορθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον, Ρόδος, 30 Ὀκτωβρίου - 7 Νοεμβρίου 1988, Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως Ἀρχιμ. (νῦν Μητροπολίτου Σασίμων) Γενναδίου Λυμούρη, Ἐκδόσεις "Τέρτιος", Κατερίνη 1994.

42. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, *Εἰσηγητικὲς ὑποβολὲς πρὸς ἀναβίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν*, σσ. 553-559.

43. Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου..., σσ. 11-12.

44. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 309-356. Ecumenical Patriarchate..., σσ. 207-238.

honour. The deaconess was ordained within the sanctuary during the Divine Liturgy with two prayers, she received the Orarion (the deacon's stole) and received Holy Communion at the Altar.

33. The revival of this ancient order should be envisaged on the basis of the ancient prototypes testified to in many sources (cf. the reference quoted in the works on this subject of modern Orthodox scholars) and with the prayers found in the Apostolic Constitutions and the ancient Byzantine liturgical books.

34. Such a revival would represent a positive response to many of the needs and demands of the contemporary world in many spheres. This would be all the more true if the Diaconate in general (male as well as female) were restored in all places in its original, manifold services (diaconiai), with extension in the social sphere, in the spirit of ancient tradition and in response to the increasing specific needs of our time. It should not be solely restricted to a purely liturgical role or considered to be a mere step on the way to higher «ranks» of clergy.

35. The revival of women deacons in the Orthodox Church would emphasize in a special way the dignity of woman and give recognition to her contribution to the work of the Church as a whole.

36. Furthermore, would it not be possible and desirable to allow women to enter into the «lower orders» through a blessing of the Church (cheirothesia): sub-deacon, reader, cantor, teacher... without excluding new orders that the Church might consider to be necessary? This matter deserves further study since there is no definite tradition of this sort».

Ἡ ὡσαύτως ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δημοσιευθεῖσα ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τῶν συμπερασμάτων τούτων ἔχει ὡς ἑξῆς:

«32. Ἡ ἀποστολικὴ τάξις τῶν διακονισσῶν δέον ὅπως ἀναβιώσῃ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Οὐδέποτε ἐγκατελείφθη πλήρως, καίτοι ἔτεινε νὰ περιπέσῃ εἰς ἀχρησίαν. Ὑπάρχουν πολλαὶ μαρτυρίαι ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς καὶ ἐκ τῆς πατερικῆς, κανονικῆς καὶ λειτουργικῆς παραδόσεως ἐν τῇ βυζαντινῇ περιόδῳ (καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰσέτι) ὅτι ἡ τάξις αὕτη ἐτιμᾶτο μέγας. Ἡ διακόνισσα ἐχειροθετεῖτο (ὁρθότερον: ἐχειροτονεῖτο = was ordained) ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν μετὰ δύο εὐχῶν, ἐλάμβανε τὸ Ὁράριον καὶ μετελάμβανε τῆς θείας κοινωνίας εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν.

33. Ἡ ἀναβίωσις τῆς ἀρχαίας αὐτῆς τάξεως δέον ὅπως ἀντιμετωπισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιῶν πρωτοτύπων, τὰ ὅποια μαρτυροῦνται εἰς

πολλὰς πηγὰς (πρὸ βλ. παραπομπὰς ἀναφερομένας εἰς μελέτας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου συγχρόνων Ὁρθοδόξων ἐρευνητῶν), καὶ τῶν εὐχῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα βυζαντινὰ λειτουργικὰ βιβλία.

34. Τοιαύτῃ ἀναβίωσις θὰ ἀντιπροσώπευε μίαν θετικὴν ἀνταπόκρισιν εἰς τὰς πολλὰς ἀνάγκας καὶ τὰ αἰτήματα τοῦ συγχρόνου κόσμου εἰς πολλοὺς τομεῖς. Τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ καταστῇ πολλῷ μᾶλλον ἀληθές, ἐὰν ὁ ἐν γένει βαθμὸς τῶν διακόνων (ἀρρένων καὶ θηλέων) ἀποκαθίστατο πανταχοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν καὶ πολύμορφον διακονίαν αὐτοῦ, μετὰ προεκτάσεως εἰς τὴν κοινωνικὴν σφαῖραν, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας παραδόσεως καὶ ὡς ἀπάντησις πρὸς τὰς αὐξανόμενας εἰδικὰς συγχρόνους ἀνάγκας. Δὲν θὰ ἔδει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τινὰ καθαρῶς λειτουργικὸν ρόλον ἢ νὰ θεωρηθῇ ὡς βαθμὶς τις διὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὰς ἀνωτέρας «τάξεις» τοῦ κλήρου.

35. Ἡ ἀναβίωσις τῶν διακονιστῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ θὰ ἠδύνατο νὰ τονίσῃ κατὰ εἰδικὸν τρόπον τὴν ἀξίαν τῆς γυναικὸς καὶ νὰ προσφέρῃ ἀναγνώρισιν τῆς προσφορᾶς αὐτῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας.

36. Θὰ ἦτο ἔτι μᾶλλον δυνατόν καὶ ἐπιθυμητὸν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὰς γυναῖκας, ὅπως εἰσέλθουν δι' ἐκκλησιαστικῆς χειροθεσίας εἰς τοὺς «κατωτέρους βαθμούς», ἥτοι τοῦ ὑποδιακόνου, τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ ψάλτου, τοῦ διδασκάλου..., χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται καὶ νέαι τάξεις, τὰς ὁποίας θὰ ἐθεώρει ἀναγκαίας ἡ Ἐκκλησία. Τὸ ζήτημα τοῦτο χρήζει περαιτέρω μελέτης, διότι δὲν ὑφίσταται καθιερωμένη ἐπ' αὐτοῦ παράδοσις»⁴⁵.

Τὰ συμπεράσματα τοῦ «Διορθόδοξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου» ἔγιναν δεκτὰ καὶ μνημονεύονται μὲ πολλὴν ἱκανοποίησιν καὶ ἐλπίδες, ἀκόμη καὶ σὲ εὐρεῖς ρωμαιοκαθολικοὺς κύκλους Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Σχολιάζονται εὐμενῶς καὶ συσχετίζονται μὲ τὴν εἰσήγησιν τοῦ γράφοντος στὸ Συνέδριον αὐτό, ὅπως γίνεται φανερόν ἀπὸ ἐπισημάνσεις διαφορῶν δημοσιευμάτων, ποὺ μνημονεύονται κατωτέρω.

13. Διορθόδοξον Συνέδριον Γυναικῶν στὴν Κρήτην

Μετὰ τὴν σύγκλησιν τοῦ «Διορθόδοξου Συνεδρίου τῆς Ρόδου» συνήλθεν εἰς Κρήτην Διορθόδοξον Συνέδριον Γυναικῶν (1990), ποὺ ὀργα-

45. Ecumenical Patriarchate..., σσ. 10-11. Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου..., σσ. 21-22.

νώθηκε ἀπὸ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀπὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς περιοχῆς. Τὸ γενικὸν θέμα ἦταν «Ἐκκλησία καὶ Πολιτισμός: Συνέδριον Ὁρθοδόξων Γυναικῶν»⁴⁶. Τὸ Συνέδριον αὐτὸ ὑπεστήριξε τὶς ὑποδείξεις τοῦ «Διορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου» τῆς Ρόδου καὶ τόνισε τὴν ζημίαν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς μαρτυρίας στὴν καθημερινὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἔλλειψις αὐτὴ καθιστᾷ ἀπολύτως καὶ ἐπειγόντως ἀναγκαίαν τὴν «ἀνανέωσιν τῆς διακονίσσης στὴν Ἐκκλησίαν μας» (*Renewal of the deaconess in our Church*)⁴⁷.

14. Ἐπισήμανσις τοῦ Μητροπολίτου Γενναδίου Λυμούρης

Ὁ πολὺ γνωστὸς στὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην Μητροπολίτης Σασιμῶν Γεννάδιος Λυμούρης, ὁ ὁποῖος ὡς Ἀρχιμανδρίτης ἦταν ὁ Ἐκτελεστικὸς Γραμματεὺς τοῦ «Διορθοδόξου Συνεδρίου» τῆς Ρόδου καὶ ἐπιμελήθηκε τὴν ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔκδοσιν τῶν σχετικῶν Πρακτικῶν στὴν ἑλληνικὴν καὶ ἀγγλικὴν γλῶσσαν, στὸν πολὺ κατατοπιστικὸν Πρόλογόν του στὸν σχετικὸν τόμον τῶν Πρακτικῶν αὐτῶν ἐπισημαίνει ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰ συμπεράσματα τοῦ Συνεδρίου, «αἱ διακονίσσαι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ οἱ διάκονοι, ἐχειροτονοῦντο εἰς τὸ ἅγιωμα αὐτῶν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἔνθα ἐλάμβανον ἐπίσης τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἶμα Χριστοῦ. Ἀντιθέτως, αἱ εὐχαὶ διὰ τὸν ὀρισμὸν τῶν οὕτω λεγομένων “κατωτέρων κληρικῶν” (Ἀναγνωστῶν, Ψαλτῶν κ.λπ.) ἐγίνοντο ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ Βήματος»⁴⁸.

15. Διεθνῆς Συνδιάσκεψις στὴν Λεβάδειαν

Τὸ Νοέμβριον τοῦ 1994 –μὲ τὴν φροντίδα καὶ τὶς εὐλογίαις τοῦ τότε Μητροπολίτου Θηβῶν καὶ Λεβαδείας (τώρα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος) Ἱερωνύμου Β΄– ἔγινε στὴν Λεβάδειαν Διεθνῆς Συνδιάσκεψις μὲ θέμα: «*Orthodox Women in a United Europe*» («Ὁρ-

46. *Church and Culture: Orthodox Women's Consultation* (W.C.C.: Geneva 1990) σ. 4.

47. Αὐτόθι, σ. 5. Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, *Women Deacons in the Orthodox Church*, σ. 166.

48. Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου..., σ. 17. Ecumenical Patriarchate..., σ. 14.

θόδοξες Γυναῖκες εἰς μίαν Ἐνωμένην Εὐρώπην»). Στὴν Συνδιάσκεψιν αὐτὴν ἔγινε λόγος γιὰ ἐπιθυμίαν ἀνανεώσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν. Συγχρόνως ἐκδηλώθηκε ἀπογοήτευσις ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ὁμόφωνες ὑποδείξεις τοῦ «Διορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου» τῆς Ρόδου περὶ ἀναβιώσεως τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ «ἔχουν ἕως τώρα ἀγνοηθῇ» («have been, up to now, ignored»)⁴⁹.

16. Συνέντευξις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἐκ νέου διακήρυξις τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, ὁ ὅποιος τὸ 1995 εἰς συνέντευξίν Του δήλωσε: Τὸ ὅτι μόνον ἄνδρες γίνονται ἱερεῖς ἢ ἐπίσκοποι «εἶναι ἐπὶ πλέον ὁ λόγος γιὰτὶ δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀναβιώσουμε τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς προσκλήσεως γυναικῶν στὸ διακονικὸν λειτουργήμα... Διάφοροι ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους μας ἔχουν ἤδη ἐπαναφέρει στὶς ἐπισκοπικὰς περιοχὰς τοὺς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῶν διακόνων γυναικῶν. Σ' αὐτὴν τὴν φάσιν δὲν γνωρίζω, ἐὰν εἶναι πραγματικὴ χειροτονία ἢ ἀπλὴ εὐλογία, ἀλλὰ ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους Ἑλλήνες θεολόγους μας (one of our great Greek theologians) διδάσκει, στηριζόμενος στὶς ἱστορικὰς πηγὰς, ὅτι στὸ παρελθὸν οἱ γυναῖκες δέχονταν πραγματικὴν χειροτονίαν ὡς διάκονοι. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον βρισκόμαστε τώρα»⁵⁰.

Ὁ Παναγιώτατος περᾶτωσε τὴν συνέντευξίν Του λέγοντας: «Εἶναι σπουδαῖον νὰ βλέπουμε “τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν” (Ματθ. 16,3) καὶ νὰ εὐαισθητοποιοῦμε τ' αὐτιά μας στὶς προσκλήσεις τοῦ Πνεύματος σύμφωνα πρὸς τὴν ὑπόδειξιν τῆς Ἀποκαλύψεως: “Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις” (Ἀποκ. 2,7)»⁵¹.

Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ Παναγιώτατος, ποὺ τέσσαρα χρόνια πρὸ τῆς ἐκλογῆς Αὐτοῦ ὡς Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἦταν παρὼν στὶς ἐργασίες τοῦ Πανορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου ὡς Ἐπίσημος Σύμβουλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀφ' ἐνὸς μένει πιστὸς

49. *International Conference: Orthodox Women in a United Europa: Levadia, Greece*, Elisabeth Behr-Sigel, ἐν Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, ἐνθ' ἄνωπ., σσ. 166-167.

50. Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, ἐνθ' ἄνωπ., σ. 168.

51. Αὐτόθι.

στὶς ἀποφάσεις καὶ ὑποδείξεις τοῦ Συνεδρίου αὐτοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου διακρίνει «τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν», πὺν βοοῦν καὶ κράζουν γιὰ τὸ ὅτι οἱ ποιμαντικὲς ἀνάγκες τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπαιτοῦν τὴν ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν»⁵².

17. Ἄλλη Συνέντευξις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου

Τὸ ἴδιον ἔτος ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν Του στὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν (Γενεύην), ὅταν σὲ ἄλλην συνέντευξίν Του ἐρωτήθηκε γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀναβιώσεως τῶν διακόνων γυναικῶν, ἀπάντησε στοὺς ἐκπροσώπους τοῦ διεθνοῦς Τύπου μὲ κατηγορηματικὸν τρόπον: «Δὲν ὑπάρχει κανονικὴ δυσκολία γιὰ νὰ χειροτονηθοῦν γυναῖκες διάκονοι στὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν». Προσέθεσεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀνανεωθῇ ἡ σχετικὴ παράδοσις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία θὰ πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ ἐξετάσῃ ὑπάρχουσες τυχὸν ὑποψήφιες γιὰ τὸ διακονικὸν λειτουργήμα⁵³.

18. Ἐκθεσις τῆς Ἀμερικανικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἑταιρείας Κανονικοῦ Δικαίου

Συνισταμένη τῶν φωνῶν, πὺν καὶ μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἀκούονται τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἀμερικὴν ὑπὲρ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος τῶν γυναικῶν εἶναι σχετικὴ ἐνέργεια τῆς «Ἀμερικανικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἑταιρείας Κανονικοῦ Δικαίου» («*Canon Law Society of America*»). Εἰς μίαν συνδιάσκεψιν τῶν μελῶν αὐτῆς στὸ Montreal τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1995 ἀποφασίσθηκε ἡ δημοσίευσις Ἐκθέσεως γιὰ τίς «Κανονικὲς συνέπειες τῆς χειροτονίας γυναικῶν στὸ μόνιμον διακονικὸν λειτουργήμα» (Washington). Στὴν ἐκτενὴ αὐτὴν Ἐκθεσιν χρησιμοποιήθηκαν δυτικὲς καὶ ἀνατολικὲς χριστιανικὲς πηγὲς γιὰ νὰ τονισθῇ ὅτι «ἡ χειροτονία γυναικῶν στὸ μόνιμον (διαρκές) διακονικὸν λειτουργήμα εἶναι δυνατὴ καὶ μάλι-

52. Αὐτόθι.

53. Edmund Doogue, *Ecumenical News International: Bulletin*, τόμ. 26, 18 Δεκ. 1995, σ. 8.

στα ἴσως εἶναι ἐπιθυμητὴ γιὰ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖς στὶς παρούσες πολιτισμικὲς συνθήκες»⁵⁴.

Ἡ Κυριακὴ Καρυδογιάννη-FitzGerald, ἀναφερομένη στὴν διακήρυξιν αὐτὴν, γράφει: «Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι στὸ κείμενον τῆς Ἐκθέσεως αὐτῆς χρησιμοποιήθηκε καὶ ἐκτιμήθηκε ὡς τέτοια πηγὴ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἐνὸς Ὁρθοδόξου, τοῦ καθηγητοῦ Εὐαγγέλου Θεοδώρου»⁵⁵.

19. Συνδιάσκεψις τῆς Ἀμερικανικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐνώσεως τοῦ Κλήρου

Τὸν Νοέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους 1995 εἰς Συνδιάσκεψιν τῶν μελῶν τῆς Ἀμερικανικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐνώσεως τοῦ Κλήρου κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ «Μονίμου διακονικοῦ λειτουργήματος» ἔγινε ἐπανειλημμένως μνεῖα τοῦ θέματος τῆς γυναικειᾶς διακονίας. Μάλιστα δηλώθηκε ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ κατέχει μίαν ἀπὸ τὶς πρῶτες θέσεις στὴν λίστα τῶν προτεραιοτήτων τῶν ἐπισκόπων τῶν ΗΠΑ⁵⁶. Χαρακτηριστικῶς, ὁ Ἐκτελεστικὸς Γραμματεὺς τῆς γιὰ τὸ διακονικὸν λειτουργήμα Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἀμερικανικῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων Samuel Taub δήλωσε ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ δὲν εἶναι μόνον ἐλπίς, ἀλλὰ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ «καντὰ θέματα» («hot topics»)⁵⁷.

20. Διαβούλευσις στὴν Addis Ababa

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1996 ἡ «Διορθόδοξος Προπαρασκευαστικὴ Διαβούλευσις διὰ τὴν παγκοσμίαν Ἱεραποστολὴν καὶ τὸν Εὐαγγελισμόν» («Inter-Orthodox Preparatory Consultation on World Mission and Evangelism»), ἡ ὁποία ἔγινε στὴν Addis Ababa τῆς Αἰθιοπίας, συζήτησε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὴν ἔλλειψιν –μέσα στὸ εὐρύτερον πλαίσιον

54. Canonical Implications of Ordaining Women to the Permanent Diaconate, Ἐκθεσις τῆς Roman Catholic Society of America (Washington, D.C.), 1995, σ. 51.

55. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 20-22. Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, μν. ἔ., σ. 199.

56. Dorothea Reininger, *Diakonat der Frau in der Einen Kirche*, σ. 53.

57. Pamela Schaefer, *Women deacons topic for bishops, canonists*, ἐν: *National Catholic Reporter* 32 (1995) σσ. 3-4.

τῆς Ἱεραποστολῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ– τῆς παρουσίας τῆς τάξεως τῶν διακονισσῶν.

Οἱ διαβουλευόμενοι, ἀναφερόμενοι στὰ πορίσματα τοῦ Διορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου γιὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς τάξεως τῶν διακόνων-γυναικῶν, δήλωσαν, ὅτι «*ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ σκεφθοῦμε μὲ κριτικὸν πνεῦμα γιατί οἱ ἐκκλησίαι μας εἶναι ἀπρόθυμες νὰ θέσουν σὲ ἐφαρμογὴν αὐτὴν τὴν ὑπόδειξιν*»⁵⁸.

21. Διαβούλευσις στὴν Λαμασκὸν

Τὸ 1996 τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τις εὐλογίες καὶ μὲ φιλοξενίαν τοῦ Ὁρθοδόξου Πατριαρχείου Ἀντιοχείας ὠργάνωσε στὴν Λαμασκὸν (Συρίας) Ὁρθόδοξον Συνέδριον μὲ θέμα: «*Διακρίνοντας “τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν” (Ματθ. 16,3): Γυναῖκες στὴν ζωὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*» («*Discerning “the Signs of the Time” (Mt 16,3): Women in the Life of the Orthodox Church*»). Στὸ Συνέδριον αὐτὸ συμμετέσχον Ὁρθόδοξες γυναῖκες τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ποὺ ἐκλέχτηκαν ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα Πατριαρχεῖα τους ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν τους.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων οἱ συμμετέχουσες στὸ Συνέδριον δήλωσαν: «*Ἡ συνδιάσκεψις ἀναγνωρίζει τὸ σπουδαῖον λειτούργημα τῶν διακονισσῶν ὡς ἀπάντησιν στὸ Ἅγιον Πνεῦμα γιὰ διάφορες ἀνάγκες τῆς παρουσίας ἐποχῆς*». Στὴν συνέχειαν μὲ κάποιαν ἀπογοήτευσιν προσέθεσαν: «*Ἀκόμη περιμένουμε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑποδείξεων τοῦ “Διορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου” τῆς Ρόδου (1988)... νὰ ἀνανεώσουμε αὐτὴν τὴν τάξιν τοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος (γυναικῶν), ποὺ δημιουργεῖται μὲ χειροτονίαν*»⁵⁹.

58. *Inter Orthodox Consultation* (Draft Report), Januar. 19-27, 1996, World Council of Churches, Geneva, σ. 6. Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 167.

59. *Women in the Life of the Orthodox Church: Discerning the “Signs of the Times” (Mt 16,3)* (Draft Statement) October 4-11. 1996, World Council of Churches, Geneva. Kiriaki Karidoyanes FitzGerald, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 169, 211. Πρβλ. Dorothea Reininger, μν. ἔ., σσ. 499-500.

22. Συνέδριον Ὁρθοδόξων Γυναικῶν στὴν Κωνσταντινούπολιν

Τὸ 1997 ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ φιλοξενίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου συνήλθε στὴν Κωνσταντινούπολιν νέον Συνέδριον Ὁρθοδόξων γυναικῶν, τὸ ὁποῖον, ὅπως καὶ τὸ προηγηθὲν στὴν Δαμασκόν, ἐξέτασε τὸ ἴδιον θέμα: «*Διακρίνοντας τὰ “σημεῖα τῶν καιρῶν”*» (Ματθ. 16,3): *Γυναῖκες στὴν ζωὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*. Αὐτὴν τὴν φορὰν οἱ συμμετέχουσες στὸ Συνέδριον ἦταν ἀπὸ τὴν Βορείαν καὶ Νοτίαν Ἀμερικήν, τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ρωσίαν. Ἐκλέχτηκαν ἀπὸ τοὺς Προκαθημένους τῶν ἐκκλησιῶν τους, τοὺς ὁποίους ἀντιπροσώπευαν ἐπισήμως.

Ἐνα ἀπὸ τὰ κύρια θέματα τῶν συζητήσεων ἦταν τὸ θέμα τῆς χειροτονίας τῶν διακόνων γυναικῶν. Ἐνθάρρυνσις πρὸς συζήτησιν τοῦ θέματος αὐτοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Βαρθολομαῖον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ἐναρκτήριον χαιρετισμὸν Του ὑπενθύμισε στὶς συμμετέχουσες τὴν δρᾶσιν τῶν διακονισσῶν στὴν βυζαντινὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰπὼν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἑξῆς: «*Ἐδῶ, στὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἕνας ἀριθμὸς εὐσεβῶν γυναικῶν, τέτοιων ὅπως ἡ ἁγία Ὀλυμπιάς, ὑπηρετοῦσαν ὡς διακόνισσες... Αὐτὲς οἱ γυναῖκες συνεχίζουν νὰ εἶναι πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, κληρικούς καὶ λαϊκούς*»⁶⁰. Στὴν συνέχειαν ὁ Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴν ἰδίαν προσφώνησιν, ὑπενθυμίζοντας τὴν ἐκ Ρόδου «*κλησιν γιὰ τὴν πλήρη ἀνασύστασιν τῆς τάξεως τῶν διακονισσῶν*», προσέθεσεν: «*Αὕτῃ ἡ ὑπόδειξις ἡχεῖ καθ' ὅμοιον τρόπον προερχομένη ἀπὸ τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον τῆς Ρόδου (1988). Ἡ τάξις τῶν χειροτονημένων Διακονισσῶν εἶναι ἓνα ἀναντίρρητον τμῆμα τῆς παραδόσεως ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν. Τώρα, σὲ πολλὰς Ἐκκλησίας μας, ὑπάρχει μεγάλη ἐπιθυμία νὰ ἀποκαταστήσουμε αὐτὴν τὴν τάξιν γιὰ νὰ δύνανται νὰ ἐξυπηρετοῦνται καλύτερα οἱ πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὑπάρχουν ἤδη μερικὲς γυναῖκες, ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι κεκλημένες στὸ λειτούργημα αὐτό*»⁶¹.

60. Address of His All Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew in the Inter-Orthodox Conference for Women, Phanar, Istanbul: May 12 (1997), σ. 1-3.

61. Γιὰ τὰ δύο Συνέδρια τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Κων/πόλεως βλ. τὸ βιβλίον: «Orthodox Women Speak: Discerning Signs of the Time's (Mt 16,3)», World Council of Churches Press, Geneva 1998. (Ἐπιμέλεια: K. FitzGerald).

23. Ρωμαιοκαθολικὲς φωνές καὶ αἰτήματα

Κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες παρουσιάσθηκαν πολλὰ αἰτήματα καὶ κινήσεις ἐκ μέρους Ρωμαιοκαθολικῶν πρὸς ἀναβίωσιν τῆς τάξεως τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν. Ἴδου μερικὰ παραδείγματα, ποὺ ἀναφέρει ἡ Dorothea Reiningger στὸ ἤδη μνημονευθὲν ἔργον της:

Τὸ 1919 ὁ καρδινάλιος τοῦ Μονάχου Michael Faulhaber ἵδρυσεν τὴν «Ένωσιν (Ρωμαιο)Καθολικῶν Διακονισσῶν» («Vereinigung Katholischer Diakoninnen»), τὶς ὁποῖες εἶχε καθιερώσει στὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου. Τὸ 1953 ἡ Ένωσις αὐτὴ μετεξελίχθηκε εἰς ἔνωσιν λαϊκῶν γυναικῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ancillae Sanctae Ecclesiae*» («Υπηρέτριες τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας»).

Ἡ κατὰ τὸ 1998 ἀγιοποιηθεῖσα Edith Stein ἥδη τὸ 1932 ζητοῦσε τὴν χειροτονίαν διακόνων γυναικῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ τάχθηκαν ὑπὲρ τῆς ἄνευ ἀναβολῆς χειροτονίας αὐτῆς ὁ Καρδινάλιος Bea, ὁ ἐπίσκοπος Paul J. Hallinan (Atlanta/ΗΠΑ), ὁ καρδινάλιος Δανιέλου καὶ ἄλλοι. Τὸ 1969 προέβαλε τὸ ἴδιον αἶτημα τὸ «Διεθνὲς Διακονικὸν Κέντρον», (IDZ=Internationales Diakonatszentrum).

Τὴν δεκαετίαν τοῦ 1970 πολλὰς Σύνοδοι Ρωμαιοκαθολικῶν Ἐπισκόπων τῆς Γερμανίας, τῆς Ὁλλανδίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Ἑλβετίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ Οὐαλίας ζήτησαν ἀπὸ τὸν Πάπαν νὰ ἐπιτρέψῃ χειροτονίαν διακόνων γυναικῶν. Χαρακτηριστικὲς κατὰ τὴν ἰδίαν δεκαετίαν εἶναι παρόμοιες φωνές τῶν Καθηγητῶν Y. Congar, P. Hünermann καὶ H. Vorgrimler, ὅπως καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἐπισκόπων Tenhumberg (Münster), καρδινάλιου Höfner (Köln) καὶ τοῦ καρδινάλιου Suénens (Mecheln-Brüssel). Ὁ νῦν Πάπας ὡς Καρδινάλιος Ἀρχιεπίσκοπος Μονάχου/Freising, ἀναφερόμενος τὸ 1977 στὶς παλαιοχριστιανικὰς διακόνους γυναῖκες, εἶχε πῆ: «Πρέπει νὰ δημιουργήσουμε διακονήματα, γιὰ νὰ δύναται ἡ γυναῖκα νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν της μέσα στὴν Ἐκκλησίαν». (Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ Ratzinger ὡς Καθηγητὴς ὀλίγα ἔτη ἐνωρίτερον, κατὰ τὸ ἔτος 1973 εἶχεν ἀκούσει τὴν περὶ διακονισσῶν εἰσήγησίν μου στὸ Οἰκουμενικὸν Συνέδριον τοῦ Regensburg, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξάίρεσιν εἶχε συνέλθει στὴν Ἑλλάδα, στὸ Διορθόδοξον Κέντρον πλησίον τῆς Ἱ. Μονῆς Πεντέλης. Στὸ τέλος τῆς σχετικῆς συνεδρίας μὲ πλησίασε νὰ μοῦ πῇ ὅτι πολὺ εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὴν εἰσήγησίν μου). Τὴν ἰδίαν δεκαετίαν ἔγινε προβολὴ τοῦ διακονικοῦ λειτουργή-

ματος τῶν γυναικῶν σὲ ρωμαιοκαθολικὰ συνέδρια (λ.χ. 1976 Colmar, 1978 Freiburg).

Στὴν δεκαετίαν τοῦ 1980 οἱ φωνὲς ὑπὲρ τοῦ λειτουργήματος τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν γίνονται συχνότερες καὶ ἰσχυρότερες εἰς ὁλόκληρον τὸν ρωμαιοκαθολικὸν κόσμον τόσο στὴν Εὐρώπην, ὅσον καὶ στὴν Ἀμερικὴν. Προέρχονται εἴτε ἀπὸ ρωμαιοκαθολικὰ συνέδρια εἴτε ἀπὸ μεμονωμένους ἐπισκόπους καὶ θεολόγους, εἴτε ἀπὸ μεγάλες γυναικεῖς ρωμαιοκαθολικὲς ὁργανώσεις εἴτε ἀπὸ τὶς περισσότερες Συνόδους τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἐπισκόπων.

Οἱ σχετικὲς φωνὲς ἔγιναν περισσότερες στὸν Ρωμαιοκαθολικὸν κόσμο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς δεκαετίας τοῦ 1990 καὶ συνεχίζονται ἕως σήμερα. Ἔγιναν καὶ ἐξ ἀντιδράσεως ἐντονώτερες ἔνεκα τοῦ φόβου μήπως ἰσχύση καὶ γιὰ τὸ διακονικὸν λειτουργήμα ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ Πάπα Ἰωάννου-Παύλου τοῦ Β' πρὸς ὅλους τοὺς Ἐπισκόπους ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ordinatio sacerdotalis*- *Ἱερατικὴ χειροτονία*». Τὸ Γράμμα αὐτό, ποὺ κυκλοφόρησε τὴν 22.5.1994, ἔλεγεν ὅτι «ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν χειροτονίαν τῶν γυναικῶν καὶ αὕτῃ ἡ θέσις πρέπει ὀριστικὰ νὰ τηρηθῇ ἀπὸ ὅλους τοὺς Καθολικοὺς καὶ τὸ θέμα πρέπει νὰ θεωρῆται λήξαν, μὴ ἐπιδεχόμενον συζήτησιν»⁶².

Κατακρίνοντας τρόπον τινὰ τὴν σιωπὴν τοῦ παπικοῦ ἐγγράφου γιὰ τὸ διακονικὸν λειτουργήμα τῶν γυναικῶν ἡ καὶ ἤδη πρὸ τῆς ἀποστολῆς τῆς παπικῆς ἐγκυκλίου «*Ordinatio sacerdotalis*» σαφῶς ὑποστηρίζοντας τὴν δημιουργίαν μονίμου γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος, ἐτάχθησαν μὲ δηλώσεις τοὺς ὑπὲρ τῆς χειροτονίας διακόνων γυναικῶν ὁ Ἐπίσκοπος Lehmann/Mainz, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι (Peter Henrici/Chur Ζυρίχης, Pierre Manie/Lausanne, Spital/Trier, Kamp-haus/Limburg, Stecher/Innsbruck, Iby/Burgenland, Kappelari/Klagenfurt, Koch/Basel κ.ἄ.).

62. Κωνσταντίνου Ν. Γιοκαρίνη, *Τὸ ζήτημα τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν - Οἱ ἀνθρωπολογικὲς καὶ χριστολογικὲς διαστάσεις τοῦ θέματος*, ἐν: «Φύλο καὶ Θεοσκεία...», σσ. 273-336 (παράθεμα, σ. 335, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἄλλο παράθεμα ἀπὸ παρομοίαν ἐγκύκλιον τοῦ Βατικανοῦ κατὰ τὸ 1995). Γενικώτερα τὸ ζήτημα τῆς ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν ἐξετάζεται ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Γιοκαρίνην στὴν διδακτορικὴν διατριβὴν του ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ἡ ἱερωσύνη τῶν γυναικῶν στὸ πλαίσιο τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης*» (Κατερίνη, 1995). Ἡ διατριβὴ αὕτῃ ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ ἱερωσύνη δὲν εἶναι “ἀνδρική ἢ γυναικεῖα”, ἀλλὰ ἱερωσύνη τοῦ Θεανθρώπου, ποὺ προσέλαβε ὁλόκληρην τὴν ἀνθρώπινη φύσιν...» (σ. 577).

Τὴν αὐτὴν θέσιν ἔλαβαν καὶ ἄλλοι Ρωμαιοκαθολικοὶ τῶν χωρῶν Γαλλίας, Ἰταλίας, Λουξεμβούργου, Αὐστρίας, Ἑλβετίας, Βραζιλίας⁶³, ὅπως καὶ μερικὲς σημαντικὲς ρωμαιοκαθολικὲς ἐκδηλώσεις, τὶς ὁποῖες θὰ παρουσιάσουμε ἰδιαιτέρως σὲ ἐπόμενες παραγράφους.

24. Διεθνὲς Ρωμαιοκαθολικὸν Συνέδριον στὴν πόλιν Stuttgart-Hohenheim

Τὸ 1997 μὲ πρωτοβουλίαν τῶν Καθηγητῶν Hünemann καὶ Biesinger καὶ τῶν Καθηγητριῶν Jensen καὶ Heimbach καὶ μὲ κινήσει τῶν μεγάλων γυναικείων ὁργανώσεων, –ὡς λ.χ. τῆς «Γερμανικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Κοινωνίας τῶν Γυναικῶν» («Katholische Frauengemeinschaft Deutschlands» = kfd), τῆς «(Ρωμαιο)Καθολικῆς Γερμανικῆς Συνομοσπονδίας Γυναικῶν» («Katholischer Deutscher Frauenbund» = KDFOB), τοῦ «Δικτυακοῦ ἔργου γιὰ τὸ Διακονικὸ λειτούργημα τῶν Γυναικῶν» («Netzwerk Diakonat der Frau)– ἀποφασίσθηκε νὰ προβληθῇ πρὸς τὸ Βατικανὸν μὲ μεγαλύτερον δυναμισμόν ἢ συνισταμένη τῶν κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες προηγηθειῶν κινήσεων καὶ ποικίλων ἐκκλήσεων γιὰ τὴν ἐπανασύστασιν τοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος τῶν διακονισσῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁργανώθηκε στὴν γερμανικὴν πόλιν Stuttgart-Hohenheim σημαντικὸν Συνέδριον μὲ θέμα: «*Diakonat: Ein Amt für Frauen in der Kirche - Ein frauengerechtes Amt?*» («Τὸ διακονικὸν λειτούργημα: Ἐνα γυναικεῖον λειτούργημα στὴν Ἐκκλησίαν - Ἐνα κατάλληλον γιὰ γυναῖκες λειτούργημα;»). Στὸ Συνέδριον αὐτὸ ἡ θεολόγος Dorothea Reininger, –στὴν εἰσήγησίν της ποὺ εἶχε τὸν τίτλον «*“Cheirotomia” oder “Cheirothesia”? Theoretische und praktische Bemühungen um eine Wiederbelebung des Diakonats der Frau in den Kirchen der Orthodoxie*» (“Χειροτονία” ἢ “χειροθεσία”; Θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς προσπάθειες γιὰ ἀναβίωσιν τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος στὶς Ἐκκλησίαις τῆς Ὁρθοδοξίας)–, ἐπεσήμανεν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἑξῆς: «Ἐὰν ἀναγνώσῃ κάποιος τὴν συνολικὴν διατύπωσιν τῆς ἀποφάσεως τῆς Ρόδου θὰ διαπιστώσῃ ὅτι σ’ αὐτὴν φανερὰ ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη τοῦ Θεοδώρου, διότι ἡ ἀπόφασις σὲ μερικὲς περι-

63. Dorothea Reininger, μν. ἔ., σσ. 43-56, ὅπου ὑπάρχει πλῆθος βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν.

κοπὲς συναρτᾶται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρὸς τὴν εἰσήγησίν του, ποὺ ἔγινεν ἐκεῖ... Ἀκόμη καὶ ἐὰν δὲν ἐκφράσθηκε ἡ ὀρίσθηκε σαφῶς, ἐν τούτοις πρόκειται σὺν ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου αὐτοῦ (τῆς Ρόδου) νὰ ἀποδοθῇ στὴν προᾶξι δεσμεύουσα καὶ τελεσίδικη αὐθεντία – τουλάχιστον μὲ τὴν ἔννοϊαν ὅτι αὐτὲς ἀποτελοῦν τὴν βάσιν γιὰ ὅλες τὶς περαιτέρω συζητήσεις καὶ τοὺς οἰκουμενικοὺς διαλόγους ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ»⁶⁴.

Στὸ ἴδιον Συνέδριον ἀπὸ τὴν συνοργανώτρια αὐτοῦ καὶ συνεκδότρια τοῦ τόμου τῶν Πρακτικῶν Καθηγήτριαν Anne Jensen, γιὰ τὴν ὁποίαν γίνεται κατωτέρω εὐρύτερος λόγος, προεβλήθη ἐπίσης κατ' ἐξαιρετον τρόπον ὁ θεσμὸς τῶν διακόνων γυναικῶν μὲ εἰσήγησίν της, ἡ ὁποία εἶχε τὸν τίτλον «*Das Amt der Diakonin in der Kirchlichen Tradition der ersten Jahrhunderte*» («Τὸ λειτουργημὰ τῆς Διακόνου στὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν τῶν πρώτων αἰώνων»)⁶⁵.

Τὸ ἴδιον ἔτος 1997 ἄρχισε σὺν ΗΠΑ μία πανορθόδοξη περιοδικὴ δημοσίευσις ὑπὸ τὸν τίτλον *St. Nina Quarterly*. Ἕνας ἐκ τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ἦταν νὰ προαγάγῃ τὸν συνεχῆ διάλογον καὶ τὴν δέσμευσιν πρὸς δρᾶσιν (μονίμου) γυναικείου καὶ ἀνδρικοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος στὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον»⁶⁶.

25. Διορθόδοξη Ἀφρικανικὴ Συνδιάσκεψις στὸ Nairobi

Τὸ ἔτος 1998 ὑπὸ τὶς εὐλογίες καὶ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν τοῦ μακαριστοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς Πέτρου τοῦ 7ου πραγματοποιήθηκε στὸ «Σεμινάριον Μακαρίου τοῦ 3ου» στὸ Nairobi (Kenya) ἐπίσημη Ἀφρικανικὴ Συνδιάσκεψις πρὸς ἐξέτασιν τοῦ θέματος «*Γυναῖκες στὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας*» («*Women in the Life of the Church*»). Τὸ γεγονός ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Κένυα, ἀπὸ τὴν ἀξιόλογον γνωστὴν ὀργάνωσιν «Σύνδεσμος» καὶ ἀπὸ τὸ «Ὁρθόδοξον Χριστιανικὸν Ἱεραποστολικὸν Κέν-

64. Ἡ εἰσήγησις τῆς D. Reininger δημοσιεύθηκε στὸν τόμο: Peter Hünemann - Albert Bissinger - Marianne Heimbuch-Steins - Anne Jensen (ἐκδ.), *Diakonot. Ein Amt für Frauen in der Kirche - Ein frauengerechtes Amt?*, Ostfildern 1997.

65. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 33-52.

66. *The St. Nina Quarterly* 1:1, Cambridge, MA, Winter 1997, σ. 1.

τρον» τῶν ΗΠΑ, ἐνῶ φιλοξενῶν ἦταν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κένυα καὶ Εἰρηνουπόλεως Σεραφεῖμ. Στὴν Συνδιάσκεψιν αὐτὴν μελετήθηκαν καὶ συζητήθηκαν τὰ συμπεράσματα καὶ οἱ ὑποδείξεις τῶν σχετικῶν Συνεδρίων τῆς Ρόδου (1988), τῆς Δαμασκοῦ (1996) καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1997), γιὰ νὰ διατυπωθοῦν στὴν τελικὴν διακήρυξιν αἰτήματα γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κοινωνικοῦ διακονικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐνθάρρυνσιν τῆς δημιουργίας γυναικείων λειτουργημάτων.

Χαρακτηριστικῶς οἱ συμμετέχοντες στὴν Συνδιάσκεψιν ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν τους γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ λειτουργήματος τῶν διακόνων γυναικῶν δηλώνοντας: «Θὰ θέλαμε νὰ προσθέσουμε τίς φωνές μας πρὸς ἐκεῖνες, ποὺ ὑποστηρίζουν τὸ γυναικεῖον διακονικὸν λειτουργήμα. Δυναμέθα νὰ ὁραματισθοῦμε αὐτὲς τίς γυναῖκες νὰ ὑπηρετοῦν ἐδῶ ἓνα πολῦτιμον σκοπόν, ἀναπτύσσοντας διακονικὸν ἔργον πρὸς χάριν τῶν γυναικῶν καὶ παιδιῶν, ποὺ ὑπερτεροῦν ἀριθμητικὰ μέσα στίς ἐνορίες καὶ κοινότητές μας»⁶⁷.

26. Διεθνὲς Συνέδριον στὴν Ἱ. Μονὴν New Skete

Ἐπισκόπησις τῶν ὑποδείξεων καὶ προσπαθειῶν γιὰ τὴν ἐπιθυμητὴν ἀναβίωσιν τοῦ γυναικεῖου διακονικοῦ λειτουργήματος ἔγιναν τὸ 1998 κατὰ τὸ «Διεθνὲς Συνέδριον Ὁρθοδόξων Θεολόγων καὶ Μοναχῶν», ποὺ συνεκλήθη στὴν Ἱ. Μονὴν New Skete (Cambridge, New York) μὲ θέμα: «Λειτουργικὴ ἀνανέωσις καὶ ὁρατὴ ἐνότης» (*Liturgical Renewal and Visible Unity*).

Στὴν τελικὴν διακήρυξιν τοῦ Συνεδρίου λέγονται μὲ ἐκδηλῆ ἀπογοήτευσιν τὰ ἑξῆς: «Πρόσφατες πανορθόδοξες συνδιασκέψεις, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Διορθοδόξου Συνεδρίου τῆς Ρόδου (τοῦ 1988), ἐπανειλημμένως ἔκαμαν ἔκκλησιν γιὰ τὴν παλινόρθωσιν τοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος γιὰ τίς γυναῖκες· ἀλλὰ ἔως τώρα δὲν ἔχουν γίνει συγκεκριμένα βήματα πρὸς πραγματοποίησιν. Πιστεύομεν, ὅτι μιὰ βαθύτερη καὶ πλέον ἐκτεταμένη ἐξερεύνησις γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ γυ-

67. *Orthodox Conference on Women in the life of Church: Final Statement (Draft)*, Makarios III Seminary, Nairobi, Kenya, June 1-4, 1998. Kiriaki FitzGerald, μν. ἔ., σσ. 172-173.

ναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος εἶναι τώρα πολὺ καθυστερημένη»⁶⁸.

27. Ἡ ἐρευνητικὴ ἐργασία καὶ πρακτικὴ δρᾶσις τῆς Κυριακῆς Καρυδογιάννη - FitzGerald

Μεγάλῃ προσπάθειᾳ γιὰ τὴν διερεύνησιν καὶ προβολὴν τοῦ θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακόνων γυναικῶν καὶ γιὰ τὴν ἐξάπλωσιν –κυριολεκτικῶς στὶς πέντε ἡπείρους– τοῦ αἰτήματος περὶ τῆς ἀναβιώσεως αὐτοῦ ἐγένεν ἀπὸ τὴν διακεκριμένην ὀρθόδοξην ἑλληνοαμερικανίδα θεολόγον καὶ ψυχολόγον Δρα Κυριακὴν Καρυδογιάννη - FitzGerald, σύζυγον τοῦ νῦν Κοσμήτορος τῆς Ἑλληνορθοδόξου Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (Brookline - Βοστώνη, ΗΠΑ) Πρωτοπρεσβυτέρου πατρὸς Θωμᾶ FitzGerald.

Ἡ Δρ Κυριακὴ FitzGerald, ἡ ὁποία συνεργάζεται μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἔχει διδάξει σὲ Θεολογικὰς Σχολὰς τῶν ΗΠΑ καὶ τῆς Εὐρώπης, κορύφωσε τὸ ἕως τώρα συγγραφικόν της ἔργον διὰ μονογραφίας ὑπὸ τὸν τίτλον «*Women Deacons in the Orthodox Church: Called to Holiness and Ministry*» («*Γυναῖκες Διάκονοι στὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν: Κεκλημένες στὴν Ἀγιότητα καὶ στὴν Διακονίαν*»).

Ἡ μονογραφία αὕτη, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν σειρὰν τῶν Ἐκδόσεων τοῦ Ὁρθοδόξου Τύπου τῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (Holy Cross Orthodox Press, Brookline Massachusetts, ΗΠΑ 1998)⁶⁹, εἶναι τὸ κορύφωμα τῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη προσπάθειάς τῆς συγγραφέως πρὸς ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν στὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ἡ προσπάθεια αὕτη κατοπτρίζεται στὶς μελέτες, ποὺ προηγήθηκαν τῆς μονογραφίας τῆς⁷⁰. Ἡ συγγραφεὺς ἀφιέρωσε τὸ ἐκ 226 σελίδων βι-

68. *Consultation on Orthodox Liturgical Renewal and Visible Unity, New Skete Monastery, Cambridge New York (Draft Report)*, 1998, World Council of Churches, Geneva.

69. Βιβλιοκρισίαν γιὰ τὴν μονογραφίαν αὐτὴν βλ. στὸ περιοδικόν «Θεολογία», ἔτος 1998, σσ. 856-868.

70. Μερικὰ ἐκ τῶν σχετικῶν ἔργων τῆς Kiriaki Karidoyanes FitzGerald εἶναι τὰ ἑξῆς: *The Characteristics and Nature of the Order of the Deaconess*, ἐν: Tomas

βλίον της «σὸν Καθηγητὴν Εὐάγγελον καὶ σὴν Χαρίκλειαν Θεοδώρου» πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς προσφορᾶς τοὺς σὴν προώθησιν τοῦ αἵτηματος γιὰ μελέτην καὶ ἀνανέωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν. Χαρακτηριστικῶς προσθέτει σὸν Πρόλόγὸ τῆς, ὅτι «οἱ συνεισφορές, πού ἐγιναν ἀπὸ τὸν Καθηγητὴν Εὐάγγελον Θεοδώρου σὸν βίον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας θὰ ὠφελοῦν τὶς ζωὲς πολλῶν μελλοντικῶν γενεῶν. Αὐτὸ τὸ βιβλίον εἶναι ἀφιερωμένον στοὺς δύο, σὸν Καθηγητὴν καὶ σὴν σύζυγόν του Χαρίκλειαν, ἡ ὁποία, ὡς ἐκπαιδευμένη θεολόγος, μέσα στὰ χρόνια τοῦ συμπαράσταθκε στὶς προσπάθειές του γιὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς τάξεως τῆς γυναικείας διακονίας, πού δημιουργεῖται μὲ τὴν χειροτονίαν»⁷¹.

Μέσα σὴν μονογραφίαν ἡ Κυριακὴ FitzGerald μὲ ἐπιστημονικὴν εὐσυνειδησίαν καὶ εἰλικρίνειαν σημειώνει, ὅτι «σπουδαῖον κέντρον» τῆς μονογραφίας τῆς ἦταν τὸ νὰ ἀναπαραγάγῃ ὑπεύθυνα σὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν «θεμελιώδη σημεῖα τῆς ἐπιμελοῦς καὶ θεμελιώδους ἐρεῦνης» τοῦ γράφοντος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν κριτικὴν θεώρησιν τῆς συγγραφῆς «ἦταν ὁ πρῶτος σύγχρονος Ὁρθόδοξος ἐρευνητής», πού «προκάλεσε τὴν στροφὴν τῆς προσοχῆς στὸ γεγονός, ὅτι ἡ γυναίκα διάκονος σὴν βυζαντινὴν περιόδον ἦταν ἀληθινὰ χειροτονημένη»⁷². Δὲν δυσκολεύεται ἡ FitzGerald νὰ προσθέσῃ γιὰ τὴν μονογραφίαν τῆς: «Αὕτῃ ἡ μελέτῃ ἔχει ἐπιδιώξῃ νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ ἀπλωθῇ πάνω στὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Καθηγητοῦ Θεοδώρου»⁷³.

Ἡ Κυριακὴ FitzGerald, ἀναφερομένη ἰδιαίτερως στὰ περὶ διακονισσῶν συμπεράσματα τοῦ Διορθοδόξου Συνεδρίου τῆς Ρόδου, ἐπιση-

Hopko (ἐκδ.), *Women and the Priesthood*, New York 1983, σσ. 75-95. *The Ministry of Women in the Orthodox Church: Some Theological Presuppositions*, ἐν: *Journal of Ecumenical Studies* 20,4 (1983), σσ. 558-575. *Orthodox Women and Pastoral Praxis: Observations and Concerns for the Church in America* 1986, ἐν: *Orthodox Perspectives on Pastoral Praxis*, ἐκδ. ὑπὸ Th. Stylianopoulos, Brookline, Mass. 1988, σσ. 101-126. *An Orthodox Assessment of Modern Feminist Theology*, ἐν: *Ecumenical Patriarchate...*, *The Place of the Woman in the Orthodox Church...*, σσ. 287-318. *A Commentary of the Diaconate in the Contemporary Orthodox Church*, ἐν: Christine Hall (ἐκδ.), *The Deacon's Ministry*, Leominster 1992, σσ. 147-158.

71. Σελ. XVI.

72. Σελ. 181.

73. Αὐτόθι: «This study has sought to build and expand upon the writing of Professor Theodorou».

μαίνει ὅτι αὐτά «εἶναι οὐσιαστικῶς σύνοψις καί, γι' αὐτό, ἐπικύρωσις τῆς πολὺ ἐπιμελοῦς ἐρεῦνης τοῦ καθηγητοῦ Θεοδώρου». Μερικὲς διατυπώσεις τῶν Συμπερασμάτων τοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου εἶναι «φόρος τιμῆς, ποὺ προσφέρθηκε ἀπὸ τὸ Συνέδριον» στὸν ἴδιον Καθηγητὴν (*There is a tribute offered by the Consultation to Professor Theodorou*). Τὰ Συμπεράσματα προβάλλουν τὴν περὶ χειροτονίας τῶν διακονισσῶν θέσιν αὐτοῦ⁷⁴.

Ἡ ἐλληνοαμερικανὶς συγγραφεὺς τονίζει ἐπίσης, ὅτι τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον τῆς Ρόδου, ποὺ καλεῖ εἰς προσπάθειαν γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τῆς τάξεως τῶν διακόνων γυναικῶν, εἶναι βεβαίως «μία ὑπόδειξις πρὸς τίς Τοπικὲς Ἐκκλησίαις, ὅμως οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποτιμήσῃ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ὑπόδειξις αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὸ Διορθόδοξον Συμπόσιον, ποὺ συγκέντρωσε μαζὶ ἐπισήμους ἀντιπροσώπους καὶ θεολόγους ἀπὸ ὅλες τίς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίαις»⁷⁵.

Στὴν συνθετικὴν ἐργασίαν τῆς Κυριακῆς FitzGerald, ἡ ὁποία εἶναι ἐξαίρετη μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας ἰδίως στὶς ἀγγλόφωνες χώρες, γίνεται αἰσθητὴ αὐξησης τοῦ κύρους τῶν μηνυμάτων τοῦ Πανορθόδοξου Συνεδρίου τῆς Ρόδου καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Α.Θ.Π., αὐτὸς ὁ Σεπτὸς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης σὲ ἐπαινετικὴν ἐπιστολὴν Του, τὴν ὁποίαν τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1998 ἔστειλε πρὸς τὴν συγγραφέα καὶ ἡ ὁποία δημοσιεύεται στὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίου της, μετὰ τοὺς ἐπαίνους Του προσθέτει καὶ τὴν ἐξῆς περὶ διακονισσῶν διακήρυξιν:

«Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὡς γνωστόν, ὠργάνωσε πρὸ δεκαετίας εἰδικὸν Συνέδριον ἐν Ρόδῳ πρὸς διερεύνησιν τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, πέρυσιν δὲ ἐφιλοξενήσαμεν ἐν Φαναρίῳ Διορθόδοξον Συνέδριον τῇ συμμετοχῇ μόνον γυναικῶν, ἃς καὶ προὐτρεψάμεθα, νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὴν ἔκφρασιν ταύτην διακονίας, ὑπομνήσαντες ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν διακονισσῶν εἶναι ἀδιαμφισβήτητον τμῆμα τῆς παραδόσεως, ἀναγόμενος εἰς τὴν ἀρχέγονον Ἐκκλησίαν»⁷⁶.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ Κυριακὴ FitzGerald τὴν σκυτάλην τῆς προβολῆς τοῦ λειτουργήματος τῶν χειροτονημένων διακόνων γυναικῶν παρέλαβεν ἀπὸ τὸν γράφοντα, γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ μὲ ἰδικήν της πρωτότυπὴν διερεῦ-

74. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 162-163.

75. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 166.

76. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. VII-XI.

νησιν νέου πηγαίου ιστορικοῦ ὕλικου ἰδίως ἐκ τῆς ἀγιολογικῆς φιλολογίας καὶ ἔτσι νὰ προωθήσῃ τὴν σκυτάλην αὐτὴν σὲ ἀμερικανικὲς, εὐρωπαϊκὲς, ἀσιατικὲς καὶ ἀφρικανικὲς περιοχὰς ὅχι μόνον μὲ ποικίλα σχετικὰ ἀγγλόφωνα δημοσιεύματά της, ποὺ προηγήθηκαν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μονογραφίας ἢ ἀκολούθησαν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ μὲ διαλέξεις καὶ μὲ οὐσιώδη ἐνεργὸν συντονιστικὴν «συμμετοχὴν τῆς εἰς διάφορα διορθόδοξα καὶ οἰκουμενικά συνέδρια», ὅπως ἐπισημαίνει καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος στὴν δημοσιευομένην ἐντὸς τῆς μονογραφίας τῆς ἐπιστολὴν Του πρὸς αὐτὴν⁷⁷. Ἐὰν σήμερα σὲ Ὁρθόδοξους καὶ Ρωμαιοκαθολικοὺς κύκλους τῶν ΗΠΑ προβάλλωνται εὐρύτατα τὸ γυναικεῖον διακονικὸν λειτουργήμα καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ συζήτησις στὴν Ἑλλάδα, αὐτὸ ὀφείλεται καὶ στὴν ἰδικὴν τῆς συμβολήν.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἡ FitzGerald διετέλεσε σύμβουλος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου κατηύθυνε ὡς συντονίστρια τὰ δύο ἀνωτέρω μνημονευθέντα Συνέδρια Γυναικῶν στὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας (1996) καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν (1997).

28. Ὁ οἰκουμενικὸς προσανατολισμὸς τῆς Δρος Dorothea Reininger

Οἱ Ὁρθόδοξοι νοιώθουμε χαρά, διότι καὶ Ἑτερόδοξοι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς μὲ σημαντικὰ δημοσιεύματά τους δικαιώνουν καὶ προωθοῦν σημαντικὰ τὶς Ὁρθόδοξες προσπάθειες καὶ ὑποβολὰς πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος. Εἶναι σπουδαῖον τὸ γεγονὸς, ὅτι οἱ παρορμήσεις ἔρχονται ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς Προτεστάντες, Ἀγγλικανούς καὶ Παλαιοκαθολικούς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ δεκαετίες ἔχουν ἀνεπτυγμένην γυναικεῖαν διακονίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σοβαροὺς ρωμαιοκαθολικοὺς κύκλους, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν τὴν ἀναβίωσιν τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Βατικανὸν ἔχει ἐκδηλώσει σαφεῖ καὶ ἀπόλυτη ἄρνησιν γιὰ τὴν χειροτονίαν γενικῶς τῶν γυναικῶν λ.χ. μὲ τὸν κανόνα 1024 τοῦ CIC (= Codex Iuris Canonici) τοῦ ἔτους 1983⁷⁸ καὶ μὲ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν Ἀποστολικὴν Ἐγκύ-

77. Αὐτόθι, σσ. VII-VIII.

78. Dorothea Reininger, μν. ἔ., σσ. 27.

κλιον τοῦ Πάπα Ἰωάννου Παύλου Β' τοῦ ἔτους 1994 ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ordinatio Sacerdotalis*»⁷⁹.

Γιὰ τὸ ζήτημα τῶν διακόνων γυναικῶν δὲν εἶναι μόνον χαρακτηριστικὲς οἱ ἤδη μνημονευθεῖσες ἀντιδράσεις τῆς «Ἀμερικανικῆς Ἐταιρείας Κανονικοῦ Δικαίου» καὶ τοῦ Διεθνoῦς Θεολογικοῦ Συνεδρίου τῆς πόλεως Stuttgart-Hohenheim, τὸ ὁποῖον στηρίχθηκε καὶ προβλήθηκε ἀπὸ πολλοὺς μεγάλους Ρωμαιοκαθολικοὺς Συλλόγους Γυναικῶν⁸⁰. Ὅλον ἐν καὶ περισσότερον πληθύνονται οἱ ρωμαιοκαθολικὲς φωνές, ποὺ ζητοῦν καθιέρωσιν τοῦ διαρκoῦς μονίμου διακονικοῦ λειτουργήματος τῶν γυναικῶν, ἀντιστοίχου πρὸς τὸ τῶν ἀνδρῶν. Δὲν πρόκειται μόνον γιὰ ἰσχυρὲς φωνές, ποὺ εἶναι διασκορπισμένες λ.χ. σὲ ἔργα διαπρεπῶν ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων, ἀλλὰ καὶ βροντερὲς ρωμαιοκαθολικὲς φωνές, ποὺ μάλιστα ἐπικαλοῦνται τὸ παράδειγμα τῶν Ὁρθοδόξων διακόνων γυναικῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀρκετὰ συχνὰ τὴν σχετικὴν φωνὴν καὶ ἐργογραφίαν τοῦ γράφοντος. Τέτοιες βροντερὲς φωνές εἶναι λ.χ. οἱ φωνές δύο διακεκριμένων γερμανίδων θεολόγων, ἀφ' ἑνὸς τῆς Καθηγητρίας Δρος Anne Jensen καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς Δρος Dorothea Reininger. Θὰ παρουσιάσουμε πρῶτον τὴν δεύτερη, διότι τὸ κύριον ἔργον τῆς, στὸ ὁποῖον ἤδη ἔχομεν παραπέμψει καὶ στὸ ὁποῖον τώρα θὰ ἐπικεντρώσουμε τὴν προσοχήν μας, προηγεῖται χρονολογικῶς τοῦ Τόμου, στὸν ὁποῖον ἡ Jensen εἶναι συνεκδότρια καὶ ὁ ὁποῖος θὰ παρουσιασθῇ στὴν συνέχεια.

Ἐπανερχόμεθα λοιπὸν στὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν δρᾶσιν τῆς γερμανίδος ρωμαιοκαθολικῆς θεολόγου Δρος Dorothea Reininger, ἡ ὁποία στὴν Γερμανίαν εἶναι συνιδρύτρια καὶ ἡγετικὸν στέλεχος τῆς Ἑνώσεως «*Netzwerk Diakonat der Frau*» (= Δίκτυον ἐργασίας γιὰ τὸ Διακονικὸν Λειτουργήμα τῆς Γυναίκας)⁸¹ καὶ μὲ ζῆλον, ἀνάλογον πρὸς

79. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 53.

80. Συνδεδεμένες λ.χ. μὲ τὸν στηρίξαντα τὸ Συνέδριον τῆς Στουτγάρδης «Καθολικὸν Γερμανικὸν Σύνδεσμον Γυναικῶν» καὶ μὲ τὸ «Δίκτυον ἐργασίας γιὰ τὸ διακονικὸν λειτουργήμα τῆς γυναίκας», ποὺ ἀναφέραμε πρὶ πάντων, βρίσκονται πολλὲς τοπικὲς ὁργανώσεις, λ.χ. ὁ «Βαυαρικὸς Ἐπισκοπικὸς Σύνδεσμος (Bayerischer Diözesanverband)», ὁ «Ἐπισκοπικὸς Σύλλογος Essen (Diözesanverband Essen)» κ.ἄ. Χαρακτηριστικῶς ὁ «Καθολικὸς Γερμανικὸς Σύνδεσμος Γυναικῶν» τὸ 1997 εἶχε ὁργανώσει «Ἡμέραν τῆς διακονοῦ γυναικός» (Δελτίον Τύπου τοῦ Συνδέσμου 22.9.97). Dorothea Reininger, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 54, ὑπόσημ. 89.

81. Katholische Nachrichten Agentur (= KNA), 8 Ἀπριλίου 1997.

τὸν τῆς ἑλληνοαμερικανίδος Κυριακῆς FitzGerald, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακόνων γυναικῶν. Χαρακτηριστικὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὃχι μόνον ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα παρουσία καὶ θεωρητικὴ συμβολὴ αὐτῆς (ὅπως καὶ τῆς Καθηγητρίας Jensen) στὸ ἤδη μνημονευθὲν σχετικὸν Ρωμαιοκαθολικὸν Συνέδριον στὴν πόλιν Stuttgart-Hohenheim κατὰ τὸ ἔτος 1997, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξαιρετὴ ὀγκώδης διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνακηρύχθηκε τὸ 1999 Διδάκτωρ τῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιον Johannes-Gutenberg τῆς πόλεως Mainz. Ἡ διατριβὴ αὐτή, ἡ ὁποία ἔχει 736 σελίδες καὶ γιὰ τὴν ὁποίαν ἡ συγγραφεὺς ἔλαβε τὸ πρῶτον βραβεῖον τοῦ Ἰδρύματος Dr. Kurt Hellmich τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ Πανεπιστημίου τῆς πόλεως Regensburg, ἔχει τὸν τίτλον «*Diakonat der Frau in der Einen Kirche - Diskussionen, Entscheidungen und pastoralpraktische Erfahrungen in der christlichen Ökumene und ihr Bezug zur römisch-katholischen Diskussion*» (= Τὸ διακονικὸν λειτούργημα τῆς γυναίκας στὴν Μίαν Ἐκκλησίαν – Συζητήσεις, ἀποφάσεις καὶ ποιμαντικὲς πρακτικὲς ἐμπειρίες στὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην καὶ ἡ σχέσις τους πρὸς τὴν ρωμαιοκαθολικὴν συζήτησιν)⁸².

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι αὐτὸς ὁ τότε Πρόεδρος τῆς Συνόδου τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν Ἐπισκόπων τῆς Γερμανίας Ἐπίσκοπος Karl Lehmann προλογίζει μὲ πολλοὺς ἐπαίνους τὴν διατριβὴν αὐτήν, τονίζοντας ὅτι ἡ συγγραφεὺς μὲ «*τεραστίαν ἐπιμέλειαν*», ποὺ διακρίνεται γιὰ πρωτότυπη χρῆσιν ἰδικῆς τῆς ὀπτικῆς γωνίας, συγκέντρωσε καὶ δάμασε σὲ ὀργανικὴν ὁλότητα ἀναρίθμητες διασκορπισμένες ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μαρτυρίες, κρίσεις, ἀπόψεις, ὑπαινιγμούς, δεοντολογικὲς ὑποδείξεις καὶ συλλογικὲς ἀποφάσεις (σὲ συνέδρια, συμπόσια, ἡμερίδες), ἐξετάζοντας αὐτὲς σφαιρικὰ μὲ θεολογικὴν ἐμβάθυνσιν⁸³. Θὰ προσθέταμε ὅτι ἡ Dorothea Reininger εἶναι ἀξιέπαινη ὃχι μόνον γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐρευνητικὸν ταλέντο τῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ θάρρος, τὴν τόλμην, τὴν ἀνυσιν καὶ τὴν εὐφυΐαν, μὲ τὴν ὁποίαν κινήθηκε ἀνάμεσα στὶς συμπληγάδες

82. Ἡ Διατριβὴ αὐτὴ δημοσιεύθηκε τὸ 1999 ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸν οἶκον Schwabeverlag στὴν πόλιν Ostfildern καὶ ἔχει τὸν ὑπότιτλον: «*Diskussionen, Entscheidungen und pastoral-praktische Erfahrungen in der christlichen Ökumene und ihr Beitrag zur römisch-katholischen Diskussion*» («*Συζητήσεις, ἀποφάσεις καὶ ποιμαντικὲς πρακτικὲς ἐμπειρίες στὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην καὶ ἡ συμβολὴ τους στὴν ρωμαιο-καθολικὴν συζήτησιν*»).

83. Dorothea Reininger, μν. ἔ., σσ. 23-24.

πέτρες τῆς ἀρνητικῆς γιὰ τὴν χειροτονίαν διακονισσῶν παραδόσεως τῶν τελευταίων ἑκατονταετιῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν «*συμπαθητικῶς προσεκτικόν*» (Lehmann)⁸⁴ τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον προβάλλει τὸ ὄραμα γιὰ ἓνα μόνιμον διακονικὸν λειτούργημα τῶν γυναικῶν, οἱ ὁποῖες θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἐνεργοποιηθοῦν ὄχι μόνον σὲ πολλὰς πτυχὲς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς ἐνορίας, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐξωενοριακοὺς τομεῖς ἱεραποστολῆς καὶ κοινωνικῆς προσφορᾶς.

Εἶναι ἀξιοσημειώτον, ὅτι ἡ Δρ Reiningger ἔχει μελετήσῃ διονυχιστικῶς καὶ ἐξαντλητικῶς 14 μεγάλα καὶ μικρὰ δημοσιεύματά μου, ὅπως καὶ σχετικὰ δημοσιεύματα ἄλλων ὀρθοδόξων θεολόγων (λ.χ. τῆς Κυριακῆς Καρυδογιάννη - FitzGerald, τῶν Καθηγητῶν Ἰ. Καρμίρη, Μ. Σιώτου, Χρ. Βούλγαρη, Βλ. Φειδᾶ). Μάλιστα ἡ συγγραφεὺς ἀφιερώνει 10 ὁλόκληρες πυκνὲς σελίδες πρὸς προβολὴν τῶν σχετικῶν ἀπόψεών μου⁸⁵. Συχνὰ ἀναφέρει αὐτές, διότι, ὅπως γράφει, «*πραγματικῶς ὁ Θεοδώρου... ἰσχύει ἐντὸς τῆς Ὁρθοδοξίας ὡς ὁ ἔμπειρος εἰδικός (als der Experte) γι' αὐτὴν τὴν θεματικὴν περιοχὴν καὶ συγχρόνως ὡς ὁ κύριος ἐκπρόσωπος ἐκείνων, ποὺ συνιστοῦν τὴν ἐπανεισαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν*»⁸⁶.

Ἐπίσης ἡ Δρ Reiningger ἐπισημαίνει, ὅτι στὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον τῆς Ρόδου ὑπῆρξαν καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι ἡ καθιέρωσις τῶν διακόνων γυναικῶν δὲν ἦταν μυστηριακὴ ἀνωτέρα χειροτονία, ἀλλὰ χειροθεσία. Παρὰ ταῦτα τὸ κείμενον τῆς τελικῆς διατυπώσεως τῶν συμπερασμάτων τοῦ Συνεδρίου, ὅπως ἐπισημαίνει, χρησιμοποιεῖ «*τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα τοῦ Θεοδώρου*», καὶ «*ἀναμφιβόλως ἐπιλέγει τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ*»⁸⁷. Μάλιστα ἡ Reiningger ἀναμεταδίδει ὅτι στὸ Συνέδριον τῆς Ρόδου ἐκφράσθηκαν «*εὐχαριστίες στὸν Θεοδώρου γιὰ τίς ἔρευνές του*»⁸⁸.

Ἡ σημασία τοῦ κειμένου τῶν συμπερασμάτων τῆς Ρόδου φαίνεται, κατὰ τὴν Reiningger, στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κείμενον τῶν *Συμπερασμάτων ἐστάλη ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον σὲ ὅλες τίς Ὁρθόδοξες Το-*

84. Αὐτόθι.

85. Σσ. 503-513.

86. Αὐτόθι, σ. 503.

87. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 527.

88. Αὐτόθι.

πικρές Ἐκκλησίες πρὸς λήψιν θέσεως καὶ ἀποδοχήν»⁸⁹. Ἐπίσης ἡ ἰδία συγγραφεύς, ὅπως καὶ ἡ FitzGerald, ἐξαίρει τὸ γεγονός ὅτι τὰ συμπεράσματα τοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου δὲν εἶναι μὲν ὑποχρεωτικὲς κανονικῆς-δικαιϊκῆς διατάξεις, ἀλλὰ ὑποδείξεις καὶ προτροπές, ποὺ προῆλθαν ὁμως ἀπὸ συνδιάσκεψιν ἐπισήμων ἀντιπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἐπισήμανσις αὕτη γίνεται ἰσχυρότερη, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ τὰ ἐπόμενα Πανορθόδοξα σχετικὰ Συνέδρια στηρίχθηκαν πάνω στὰ πορίσματα τοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου καὶ ἐπανελάβαν τὸ αἶτημα περὶ τῆς ἀναβίωσης τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος⁹⁰.

Σύνοψις τῆς ὄντως οἰκουμενικῆς διατριβῆς τῆς Reininger, ποὺ ἐστιάζεται στὴν «*υἰάρχουσαν πραγματικότητα καὶ στὰ γιὰ τὸ μέλλον ὁράματα*», ποὺ ἀναφέρονται στὸν θεσμὸν τῶν διακόνων γυναικῶν, δημοσιεύεται στὸ περιοδικό «*Diakonia*»⁹¹ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Διακονικὸν λειτουργήμα τῆς γυναικός. Πραγματικότητες στὸ παρὸν καὶ ὁράματα ποὺ δείχνουν τὸ μέλλον*» («*Diakonat der Frau. Gegenwärtige Realitäten und zukunftsweisende Visionen*»).

Ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Reininger ἔχει πράγματι οἰκουμενικὴν σημασίαν, διότι μέσα στὶς ἑκατοντάδες τῶν σελίδων τῆς προβάλλει τὸ ὄραμα τοῦ μονίμου διακονικοῦ λειτουργήματος χειροτονημένων γυναικῶν μέσα σὲ οἰκουμενικὲς διαστάσεις. Τὸ λειτουργήμα αὐτὸ εἶναι «*γέφυρα μεταξύ τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν*»⁹², οἱ ὁποῖες ὅλες ἀνεξαιρέτως δεικνύουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γυναικειᾶς διακονίας, ὡς ἀποδεικνύει ἡ διατριβὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν ἔχομεν χαρακτηρίσει ὡς «*μνημειώδη*»⁹³, διότι πολλὰς γενεὰς ἐρευνητῶν θὰ τὴν χρησιμοποιοῦν, γιὰ νὰ ἐνμερώνωνται καὶ ἐπεξεργάζωνται τὸ μνημονευόμενον οἰκουμενικὸν πηγαῖον ὕλικόν. Αὐτὸ θὰ διευκολυνόταν, ἐὰν εἰς νέαν ἔκδοσιν τῆς διατριβῆς αὐτῆς προσεθῇ Εὐρετήριο ἐννοιῶν, ὄρων, πραγμάτων καὶ προσώπων. Ἡ ἔλλειψις τοῦ Εὐρετηρίου αὐτοῦ εἶναι πολὺ αἰσθητή.

89. Αὐτόθι. Heinz Ohme, *Die Orthodoxe Kirche und die Ordination von Frauen - Zur Konferenz von Rhodos vom 30. Oktober bis 7. November 1988*, ἐν: *Ökumenische Rundschau* 42 (1993) σσ. 52-63 (παράθεμα σ. 63).

90. Dorothea Reininger, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 494.

91. Περ. «*Diakonia*», 33 (2002) 4, σσ. 277-286.

92. Dorothea Reininger, μν. ἔ., σσ. 675 ἐξ.

93. Πρβλ. βιβλιοκρισίαν μου γιὰ τὴν διδακτορικὴν διατριβὴν τῆς Reininger στὸ περ. «*Θεολογία*», ἔτος 2000, σσ. 368-375 (σ. 370).

29. Ἑλπιδοφόρος ἀπόφασις τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Νέον ὁρόσημον στὴν ἱστορίαν τῶν εἰσηγητικῶν ὑποβολῶν καὶ προσπαθειῶν γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν στὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ἡ σχετικὴ ἀπόφασις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν τακτικὴν ἐνιαυσίαν Συνεδρίαν Αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 2004 ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χριστοδούλου. Κατὰ τὴν Συνεδρίαν αὐτὴν ὁ Πρόεδρος τῆς «*Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Γυναικείων Θεμάτων*» Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκίδος Χρυσόστομος παρουσίασε ἐκτενὴ ἐμπεριστατωμένην εἰσήγησιν ἐπὶ τοῦ θέματος: «*Ὁ ρόλος τῶν γυναικῶν εἰς τὸν ὅλον Ὄργανισμόν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναβίωσις τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν*». Στὴν εἰσήγησιν αὐτὴν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀναφορὰς στὴν διδακτορικὴν μου διατριβὴν καὶ στίς ἀποφάσεις τοῦ σχετιζομένου πρὸς τὸ θέμα Πανορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκίδος Χρυσόστομος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τόνισε: «*Αὐτός, λοιπόν, ὁ ἀξιόλογος θεσμός (τῶν διακονισσῶν), μὲ τὴν ποικιλόμορφον καὶ εὐλογημένην δραστηριότητα εἶναι δυνατόν νὰ ἀναβιώσῃ, ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία τὸν θεωρήσῃ ἀναγκαῖον, ἀφοῦ σταθμίσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς καὶ μελετήσῃ, φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν*».

Τὸ περιεχόμενον τῆς εἰσηγήσεως συζητήθηκε εὐρύτατα ἀπὸ 23 ἀρχιερεῖς. Στὸ τέλος, συμφώνως πρὸς Δελτίον τῆς Ἐπιτροπῆς Τύπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, «*ἡ Ἱεραρχία ἀπεφάνθη κατὰ πλειοψηφίαν, ὅτι α) ὁ θεσμός τῶν διακονισσῶν ὑφιστάμενος ἀρχαιοθὲν καὶ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων οὐδέποτε καταργήθηκε καὶ β) ἐπαφίεται στὴν διακριτικὴν εὐχέρειαν τοῦ ἐπιχωρίου Ἐπισκόπου ἢ καθοσίωσις τῶν γεροντισσῶν τῶν Ἱερῶν Μονῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ μόνον, χωρὶς νὰ ἐκληφθῇ ὅτι ἡ διακονισσα εἶναι βαθμὸς ἱερωσύνης*»⁹⁴.

Ὑποβολὴς γιὰ τὸν θεσμόν τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος ὑπάρχουν καὶ στὸ κατὰ τὸ ἔτος 2007 ἐκδοθὲν βιβλίον πού περιέχει τὰ Πρακτικὰ τῆς Α' καὶ Β' Συνδιασκέψεως Γυναικῶν-Ἐκπροσώπων

94. Δελτίον Τύπου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, περιοδ. «Ἐκκλησία», ἔτος 2004, σσ. 48-49.

Ἱερῶν Μητροπόλεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πού συνεκλήθησαν ἀπὸ τὴν «Εἰδικὴν Συνοδικὴν Ἐπιτροπὴν Γυναικείων Θεμάτων» σὲ Συνδιασκέψεις κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 2004 ἢ πρώτη καὶ κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 2006 ἢ δευτέρα. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι «Ὁ σύγχρονος ρόλος τῆς γυναίκας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία»⁹⁵.

Ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, κατὰ τὸ Μήνυμά του πρὸς τὴν πρώτην ἐκ τῶν Συνδιασκέψεων αὐτῶν, ἀναφέρθηκε στὴν περὶ διακονισῶν ἀπόφασιν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, ἡ ὁποία εἶχε γίνῃ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, καὶ ἐπανέλαβεν: «Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας ἐξήτασε μὲ λεπτότητα τὰ ζητήματα πού προκύπτουν καὶ ἀπεφάνθη ὅτι ὁ θεσμὸς αὐτὸς οὐδέποτε καταργήθηκε, ἐπαφίεται ὁμως στὴν διακριτικὴν εὐχέρειαν τοῦ ἐπιχωρίου ἐπισκόπου ἢ καθοσίωση γεροντισσῶν γιὰ τίς ἀνάγκες τῶν Ἱ. Μονῶν, χωρὶς νὰ ἐκκληφθεῖ ὅτι ἡ Διακόνισσα εἶναι βαθμὸς ἱερωσύνης»⁹⁶. Ἡ διατύπωσις αὕτη, πού ἐπικράτησε μὲ ἰδικὴν του παρέμβασιν, δὲν πρέπει, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ ἱκανοποιητικὴ, διότι ὀφείλεται στὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ἀρθοῦν οἱ ἀντιδράσεις καὶ νὰ γίνῃ ἀπλῶς τὸ πρῶτον βῆμα ἐπαναφορᾶς τῆς καθιερωσεως διακόνων γυναικῶν μὲ γερόντισσες τῶν ἱ. μονῶν, γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν ἀργότερα καὶ ἄλλα βήματα θαρραλεώτερα καὶ οὐσιαστικώτερα, στὰ ὁποῖα, ὅπως πιστεύω, θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἡ νομοτέλεια μᾶς ὅχι ἀτροφικῆς καὶ ἀποσπασματικῆς, ἀλλὰ μιᾶς ὁλοκληρωμένης ἀντιμετωπίσεως ἐπειγουσῶν ποιμαντικῶν καὶ ἱεραποστολικῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας.

30. Συμβολὴ τῆς ἀμερικανίδος Καθηγητρίας Phyllis Zagano

Δυναμικὴν προβολὴν τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακονισῶν στὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν παρουσιάζει ἡ Καθηγήτρια τῶν Φιλοσοφικῶν καὶ Θεολογικῶν Σπουδῶν στὸ Πανεπιστήμιο Hofstra (Hempstead, N.Y.) μοναχὴ Phyllis Zagano σ' ἓνα πρόσφατον δισέλιδον συμπτυνωμένον ἄρθρον της, πού δημοσιεύθηκε τὴν 7ην Φεβρουαρίου 2005 στὸ Ρωμαιοκαθολικὸν Ἐθνικὸν Ἑβδομαδιαῖον Πε-

95. Ἐκδοσις τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι, 2007.

96. Εἰσηγητικὴ Ὁμιλία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου στὴν Α' Συνδιάσκεψιν Γυναικῶν - Ἐκπροσώπων τῶν Ἱ. Μητροπόλεων, ἐνθ' ἄνωτ. (ὑποσημ. 89α), σ. 14.

ριοδικόν (The National Catholic Weekly) «America» ὑπὸ τὸν τίτλον «Δώσε σ' αὐτήν (Θεέ) τὸ Πνεῦμα Σου» («Grant Her Your Spirit»)⁹⁷. Στὸ ἄρθρον αὐτὸ ἡ διακρινομένη γιὰ πολλὰ συγγράμματά της συγγραφεύς⁹⁸, συνοψίζοντας τὴν περὶ διακόνων γυναικῶν ἔρευνά της πληροφορεῖ, ὅτι «ἡ Ἀγία Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπεφάσισε στὴν Ἀθήνα νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ γυναικεῖον διακονικὸν λειτουργήμα... Ἡ ἀπόφασις δὲν ἐπηρεάζει κατ' ἄμεσον τρόπον τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξο Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἐπαρχία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως... Συζητήσεις γιὰ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος στὴν Ὁρθοδοξίαν ἄρχισαν στὸ δεῦτερο ἥμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Δύο βιβλία πάνω στὸ θέμα τοῦ Εὐαγγελίου Θεοδώρου, «Ἡρώδης τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης - Αἱ διακόνισσαι διὰ τῶν αἰώνων» (1949) καὶ «Ἡ “χειροτονία” ἢ “χειροθεσία” τῶν διακονισσῶν» (1954) τεκμηρίωσαν τὴν μυστηριακὴν χειροτονίαν γυναικῶν»⁹⁹.

Ἡ Phyllis Zagano στὴν συνέχειαν ἐξαίρει τὸ γεγονὸς ὅτι ἓνας διαπρεπὴς ἰταλὸς ρωμαιοκαθολικὸς λειτουργιολόγος καὶ δογματικὸς, ὁ Ciriaco Vagaggini ἔγραψε ἀργότερα εἰδικὴν μελέτην στὴν ὁποίαν δέχεται τὶς ἰδικές μου διαπιστώσεις. Ἔτσι ὁ Vagaggini μὲ τὴν «σημαντικὴν ἐπιστημονικὴν εἰδικότητα γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ συμφωνεῖ (agrees) ὅτι γυναικεῖς καθιερώνονταν μὲ μυστηριακὴν χειροτονίαν στὸ διακονικὸν λειτουργήμα». Πράγματι ἡ εἰδικὴ αὐτὴ μελέτη τοῦ Vagaggini, ποὺ ἔχει τὸν τίτλον «*L' ordinazione delle diaconesse nella tradizione greca et byzantina*»¹⁰⁰, ἐπικυρώνει τὶς διαπιστώσεις τῆς διατριβῆς μου, κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ καθιέρωσις τῆς διακονίσεως ἔχει τὰ μορφολογικὰ καὶ καθ' ὕλην γνωρίσματα ὅχι τῆς κατωτέρας χειροθεσίας (ψάλτου, ἀναγνώστου,

97. Phyllis Zagano, «Grand Her Your Spirit», περ. «America», 7 Φεβρουαρίου 2005. Εὐχαριστῶ τὸν ἐκλεκτὸν συντάκτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιοδικῶν Βασίλειον Τζέρπον, διότι μοῦ βρῆκε τὸ ἄρθρον αὐτὸ σὲ δικτυακὸν ἰστοτόπον στὴν ἠλεκτρονικὴν διεύθυνσιν http://www.americamagazine.org/content/article.cfm?article_id=3997 καὶ μοῦ τὸ τύπωσε. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς κατωτέρω μνημονευμένους δικτυακοὺς ἰστοτόπους.

98. Μερικὰ ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἀναφέρονται στὴν ἠλεκτρονικὴν διεύθυνσιν http://www.allbookstores.com/author/Phyllis_Zagano.html

99. Σελ. 1.

100. Περ. «*Orientalia Christiana Periodica*», τόμος XL, τεῦχος 1ον, Roma 1974, σσ. 145-189.

ὑποδιακόνου), ἀλλὰ τῆς ἀνωτέρας χειροτονίας (τοῦ ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου, διακόνου)¹⁰¹.

Ἡ καθηγήτρια Zagano, ἀναφέροντας τὶς χειροτονίες διακονισῶν ἀπὸ Ρώσους, ἀπὸ τὸν ἅγιον Νεκτάριον, ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτην Δημητριάδος (ἔπειτα Ἀρχιεπίσκοπον) Χριστόδουλον καὶ κατανοώντας, τότε νῦν ἔχον, τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἑλλάδος στὴν «καθοσίωσιν» διακονισῶν γιὰ τὰ μοναστήρια καὶ ὄχι γιὰ τὴν κοινωνικὴν διακονίαν, δὲν διστάζει νὰ γράψῃ ὅτι «ἡ ἀπόφασις τῆς Ἀγίας Συνόδου (τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος) νὰ παλινορθώσῃ λειτουργήματα τῶν γυναικῶν μὲ περιορισμούς ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἡ πλέον προοδευτικὴ ἰδέα, τὴν ὁποίαν ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δύναται νὰ φέρῃ στὸν κόσμον» (*«may be the most progressive idea the Orthodox Church can bring to the world»*)¹⁰².

Στὴν συνέχειαν ἡ ἀμερικανὶς Καθηγήτρια ἐπιστρατεύει ἐπιχειρήματα, γιὰ νὰ προχωρήσῃ καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία σὲ χειροτονίαν διακονισῶν, παρακάμπτοντας τὶς ἤδη μνημονευθεῖσες ἐπίσημες ἀρνητικὲς ἀποφάσεις. Χαρακτηριστικῶς τονίζει ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὸ κῦρος τῶν μυστηρίων καὶ τῶν χειροτονιῶν Ὁρθοδόξων καὶ ἄλλων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖες ἔχουν χειροτονημένους διακόνισσες, αὐτὸ ἤδη σημαίνει δυνατότητα παρακάμψεως τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ κανόνος (ἀρ. 1024), κατὰ τὸν ὁποῖον «μόνον ἓνας βαπτισμένος ἄνδρας δέχεται ἔγκυρα τὴν ἱερὰν χειροτονίαν». Στὴν συνάφειαν αὐτὴν ἡ Καθηγήτρια Zagano ἀναφέρει ὡς παράδειγμα τὴν Ἀρμενικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἔχει μυστηριακῶς χειροτονημένες διακόνισσες, οἱ ὁποῖες οὐσιαστικῶς γίνονται δεκτὲς ὑπὸ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, ἐφ' ὅσον ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἔχουν ὑπογράψῃ δύο φορὲς συμφωνίαν ἀμοιβαίας ἀναγνωρίσεως τῶν μυστηρίων καὶ τῶν χειροτονιῶν τους (τὴν μίαν φορὰν μεταξὺ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Ἑκτοῦ καὶ τοῦ Catholicos Vasken I τὸ 1970 καὶ τὴν

101. Phillis Zagano, μνημ. ἄρθρον, σ. 1. Cipriano Vagaggini, μν. ἔ., σσ. 188-189. Ὁφείλονται εὐχαριστίες στὸν ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουιτῶν πατέρα Μιχαὴλ Ροῦσσον, ποὺ μοῦ μετέφρασε ἐκ τῆς ἰταλικῆς τὰ -ὅμοια μὲ τὰ ἰδικά μου- συμπεράσματα τοῦ ἐπιφανοῦς Vagaggini, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ καὶ τὶς ἰδικές μου σχετικὲς μονογραφίες.

102. Phillis Zagano, αὐτόθι.

δεύτερη φοράν μεταξὺ τοῦ Πάπα Ἰωάννου Παύλου Β' καὶ τοῦ Catholicos Karekin I τὸ 1996)¹⁰³.

Ἐπιγραμματικῶς ἡ Phyllis Zagano καταλήγει ὡς ἑξῆς: «Γίνεται ὅλο καὶ περισσότερον φανερόν, ὅτι παρὰ τὴν ἀπροθυμίαν τῆς (Ρ)Καθολικῆς Ἐκκλησίας νὰ πῇ (ἐπισήμως) ναὶ στὴν παλινόρθωσι τοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος τῶν γυναικῶν ὡς ἑνὸς μὲ χειροτονίαν δημιουργουμένου λειτουργήματος τῆς (Ρ)Καθολικῆς Ἐκκλησίας, αὕτη δὲν δύναται νὰ πῇ ὄχι»¹⁰⁴.

Ἐπισημαίνοντας αὐτὰ ἡ ἀμερικανὶς Καθηγήτρια ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν στάσιν τῆς Διεθνoῦς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία θέλει νὰ ἀναγνώριση τὸ γυναικεῖον διακονικὸν λειτουργήμα, ἀλλὰ, παρὰ ταῦτα, ἀφήνει τὸ ζήτημα ἀνοικτόν, παραπέμποντας αὐτὸ στὸ Βατικανὸν καὶ τονίζοντας, ὅτι «τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου θεσμοθετηθὲν μέσα στὴν Ἐκκλησίαν του λειτουργήμα πρὸς λῆψιν τῆς (ὀριστικῆς) διακριτικῆς ἀποφάσεως πρέπει νὰ ἀποφανθῇ αὐθεντικῶς πάνω στὸ ζήτημα αὐτό»¹⁰⁵.

Ἡ Zagano εἶναι βεβαία, ὅτι «ἡ μελλοντικὴ ρωμαιοκαθολικὴ ἀπάντησις πρὸς τὸ τεκμηριωμένον παρελθόν καὶ στὸ μεταβαλλόμενον παρὸν ὑπόσχεται νὰ εἶναι ἐνδιαφέρουσα»¹⁰⁶ καὶ σύμφωνη πρὸς τὴν ἰδικήν της προσπάθειαν, ἡ ὁποία εἶχε κορυφωθῇ ἤδη τὸ 2000, ὅταν ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Herder & Herder εἶχε δημοσιεύσει τὸ ἀξιόλογον βιβλίον της: «*Holy Saturday: An Argument for the Restoration of the Female Diaconate in the Catholic Church*» («Μέγα Σάββατον: Ἀπόδειξις γιὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ γυναικεῖου διακονικοῦ λειτουργήματος στὴν (Ρωμαιο)Καθολικὴν Ἐκκλησίαν». Ἀναφέροντας τὸν Θεοδώρου¹⁰⁷ καὶ τὴν FitzGerald¹⁰⁸, καταλήγει μὲ δυναμισμόν στὰ συμπεράσματα, ὅτι ὁ ἀποκλεισμός τῆς γυναίκας ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ ἐπισκόπου δὲν συνεπάγεται καὶ ἀποκλεισμόν ἐκ τῆς μυστηριακῆς χειροτονίας γιὰ τὸ διακονικὸν λειτουργήμα¹⁰⁹, γιὰ τὸ ὁποῖον εἶναι κεκλημένες καὶ οἱ γυ-

103. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 2.

104. Αὐτόθι.

105. Αὐτόθι.

106. Ἐνθ' ἄνωτ.

107. Phyllis Zagano, *Holy Saturday: An Argument for the restoration of the Female Diaconate in the Catholic Church*, Crossroad 2000, σσ. 8, 168, 170, 327.

108. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 89-90, 94, 161 καὶ 168-169.

109. Αὐτόθι, κεφ. III.

ναῖκες¹¹⁰. Ἡ χειροτονία αὐτὴ εἶναι δυνατὴ (possible) καὶ «ἀναγκαία στὴν Ἐκκλησίαν» («nesessary to the church») καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ ἀναβιώσῃ στὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν¹¹¹ ὡς ἤδη ὑποδηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου.

31. Ἡ προσφορὰ τῆς Καθηγητρίας Anne Jensen – «Ὁ εἰδικὸς τόμος τῆς Ἑπετηρίδος «Θεολογικὲς Μελέτες τοῦ Graz».

Οἰκουμενικὸς σταθμὸς στὴν Ἱστορίαν τῶν εἰσηγητικῶν ὑποβολῶν καὶ παρορμήσεων πρὸς ἐπανεισαγωγὴν τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος κατ' ἄμεσον τρόπον στὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἐμμέσως στὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν εἶναι ὁ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 2008 κυκλοφορηθεὶς ὑπ' ἀρ. 23 τόμος τῆς Ἑπετηρίδος «*Grazer Theologische Studien (Θεολογικὲς Μελέτες τοῦ Graz)*»¹¹², ἡ ὁποία ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ «Ἰνστιτοῦτον γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Θεολογίαν - Ἀνατολικοεκκλησιαστικὴ Ὁρθοδοξία καὶ Πατρολογία» («*Institut für Ökumenische Theologie - Ostkirchliche Orthodoxie und Patrologie*») στὸ Πανεπιστήμιον (Karl - Franzens - Universität) τῆς αὐστριακῆς πόλεως Γκράτς. Ὁ τίτλος τοῦ τόμου αὐτοῦ εἶναι «*Diakonat und Diakonie in frühchristlicher und ostkirchlicher Tradition*» («*Διακονικὸ λειτουργήμα καὶ Διακονία στὴν παλαيوχριστιανικὴν καὶ ἀνατολικοεκκλησιαστικὴν παράδοσιν*»). Ὡς συνεκδότες τοῦ τόμου ἀναφέρονται ἡ ρωμαιοκαθολικὴ Καθηγήτρια Anne Jensen καὶ ὁ Ἕλληνας Ὁρθόδοξος Καθηγητὴς Γρηγόριος Λαρεντζάκης, ποὺ ἀνήκουν στὸ ὡς ἄνω Ἰνστιτοῦτον. (Οἱ ἀναγνώστες τῆς «Θεολογίας» ἔχουν ἐπανειλημμένως ἀναγνώσει γιὰ τὸν προβάλλοντα τὴν Ὁρθοδοξίαν στὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην διακεκριμένον Καθηγητὴν Γρ. Λαρεντζάκη).

Ὁ τόμος αὐτὸς περιέχει μελέτες, ποὺ ἀναφέρονται στὴν γυναικείαν διακονίαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὡς κέντρον τοῦ ἔχει τὸ περιεχόμενον τῆς μεταφράσεως εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τοῦ

110. Ἐνθ' ἀνωτ., κεφ. IV.

111. Αὐτόθι, κεφ. VII.

112. Ἐκδότες τῆς σειρᾶς Grazer Theologische Studien εἶναι οἱ Johannes B. Bauer, Anne Jensen καὶ Grigorios Larentzakis.

γράφοντος¹¹³. Στὶς εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις στὸν τόμον ὁ Καθηγητὴς Λαρεντζάκης σημειώνει ὅτι «ὁ γνωστὸς μὲ κῦρος πανεπιστημιακὸς Καθηγητὴς Δρ Εὐάγγελος Θεοδώρου ἔχει ἤδη μὲ τὶς θεμελιωμένες ἐργασίες του μίαν ἱστορίαν ἐπιδράσεως (*Wirkungsgeschichte*) τόσο ἐντὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅσον καὶ ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»¹¹⁴. Περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ τὸ γεγονὸς «ὅτι πάντοτε ἐκ νέου καὶ ἐκ ποικίλων ἀφορμῶν προσκαλεῖται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἀποδεδειγμένος εἰδικὸς σὲ συγχρονισμένην συζήτησιν νὰ λάβῃ θέσιν»¹¹⁵.

Ἡ Διευθύντρια τοῦ μνημονευθέντος Ἰνστιτούτου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Graz Δρ Anne Jensen στὸν Πρόλογόν της σημειώνει, ὅτι τὸ κεντρικόν «τμῆμα τῆς καρδιᾶς τοῦ Τόμου αὐτοῦ (ὑπ' ἀρ. 23) τῶν “Θεολογικῶν Μελετῶν τοῦ Graz” εἶναι ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Ὁρθοδόξου λειτουργιολόγου Εὐαγγέλου Θεοδώρου, ἡ ὁποία παρουσιάσθηκε τὸ 1954 –ἐπομένως εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀκόμη σχετικῶς λίγο γινόταν συζήτησις γιὰ τὸ δυνατόν χειροτονίας γυναικῶν. Συνεπῶς πρόκειται γιὰ ἀπολύτως πρωτοποριακὴν ἐργασίαν» καὶ «ρηξικέλευθη (*bahnbrechende*) ἐρευνητικὴν μελέτην»¹¹⁶.

Ἡ Καθηγήτρια Jensen κατὰ ἐξαίρετον καὶ ἐντυπωσιακὸν τρόπον μετέφρασεν ἡ ἰδία προσωπικῶς στὴν γερμανικὴν γλῶσσαν τὴν διατριβήν μου. Αὐτὸ συνέβη ἤδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅταν ὑπηρετοῦσεν ὡς Πανεπιστημιακὴ Βοηθός (*Hochschulassistentin*) στὸ Ἰνστιτούτον Οἰκουμενικῆς Ἑρεύνης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίνγκης καὶ ὡς ἐπιστημονικὴ συνεργάτρια στὸ ἐρευνητικὸν πρόγραμμα «Γυναίκα καὶ Χριστιανισμός» (*«Frau und Christentum»*). Τότε ἡ Δρ Jensen μετέφρασε τὴν διδακτορικὴν μου διατριβὴν στὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γιὰ νὰ γίνεταί χρῆσις αὐτῆς ὡς βοήθημα σὲ πανεπιστημιακὰ σεμινάρια, στὰ ὁποῖα ἔδιδε κατευθύνσεις ὁ διεθνοὺς φήμης ἐπιφανὴς Καθηγητὴς Hans Küng, ὁ ὁποῖος τὸ 1988 σὲ ἐπιστολήν του μοῦ ζητοῦσε ἄδειαν δημοσιεύσεως τῆς μεταφράσεως προσθέτοντας: «Ἡ τόσον σπουδαία Διατριβὴ σας γιὰ τὴν κα-

113. Evangelos Theodorou, *Die Weihe (Cheirotonia) oder Segnung (Cheirothesia) der Diakonissen*, ἐν: *Diakonia und Diakonat in frühchristlicher und ostkirchlicher Tradition*, Graz 2008, σσ. 34-152.

114. *Diakonia und Diakonat...*, σσ. 9-10.

115. Αὐτόθι, σ. 10.

116. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7.

θιέρωσιν τῶν διακονισσῶν στήν μετάφρασιν ἐργασίας τῆς κυρίας Jensen χρησιμοποιεῖται μὲ ζῆλον ἐδῶ στὸ Ἰνστιτούτον (τοῦ Πανεπιστημίου)...» (*Ihre so wichtige Dissertation über die Diakonissenweihe wird in der Arbeitsübersetzung von Frau Jensen hier in Institut eifrig benutzt...*). Ἐνεκα μερικῶν δυσχερειῶν ἀναβλήθηκε ἡ δημοσίευσιν στήν Τυβίγγην τῆς μεταφράσεως, ἡ ὁποία δημοσίευσιν ἔγινε τελικὰ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 2008 στήν μνημονευθεῖσαν ἐπετηρίδα τοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Graz, ὅπου ἀπὸ τὸ 1997 ὑπηρετεῖ ὡς Καθηγήτρια ἡ Δρ Jensen. Γιὰ τὴν δημοσίευσιν συνεργάσθησαν ἄριστα μεταξύ τους ἡ Καθηγήτρια καὶ ὁ Ὀμότιμος πλέον Καθηγητὴς Λαρεντζάκης, οἱ ὁποῖοι μάλιστα προσέθεσαν καὶ ἓνα ὁλόκληρον κεφάλαιον, μεταφρασμένον στήν γερμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐκ τοῦ βιβλίου μου «*Ἱστορία καὶ Θεωρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνικῆς διακονίας*» ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἐπιφανεῖς διακόνισσες τῶν βυζαντινῶν χρόνων*»¹¹⁷.

Στὸν περὶ οὗ ὁ λόγος Τόμον τοῦ Ἰνστιτούτου Οἰκουμενικῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Γκράτς γίνεται ἄμεση ἢ ἔμμεση προβολὴ τῆς καθ' ὅλου διακονίας τῶν γυναικῶν μέσα στήν Ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τίς ἐξῆς μελέτες γυναικῶν συγγραφέων: «*Πῶς εἶναι πατριαρχικὴ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία; Προβλήματα γυναικῶν στήν Ὁρθόδοξη Θεολογίαν*» (Anne Jensen)¹¹⁸. «*Πλούσιες χῆρες - πτωχεῖς παρθένοι; Χρῆμα καὶ παρθενία στήν Ἀρχαιότητα*» (Anne Jensen)¹¹⁹. «*Δικτυακὴ ἐργασία χριστιανῶν γυναικῶν στήν ὀψιμη ἀρχαιότητα - Διακόνισσες, χῆρες, γυναῖκες μὲ ἐπιρροὴν καὶ εὐημερίαν, ποὺ δροῦν διακονικὰ στὸ περιβάλλον Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*» (Livia Neureiter)¹²⁰. «*Μητέρα Μαρία Skobtsova - διακονία μέσα στὸν κόσμον καὶ γιὰ τὸν κόσμον*» (Antonia

117. Evangelos Theodorou, *Berühmte Diakonissen der byzantinischen Zeit*, aus: *Ἱστορία καὶ Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινωνικῆς Διακονίας* (*Geschichte und Theorie der kirchlichen sozialen Diakonie*), Ἀθήνα 1985, σσ. 147-164.

118. Anne Jensen, *Wie patriarchalisch ist die Ostkirche? Frauenfragen in der Orthodoxen Theologie*, ἐν: *Diakonie und Diakonat...*, σσ. 12-33.

119. Anne Jensen, *Reiche Witwen-arme Jungfrauen? Geld und weibliche Diakonie in der Antike*, ἐν: *Diakonie und Diakonat...*, σσ. 153-170.

120. Livia Neureiter, *Networking von Christinnen in der Spätantike - Diakoninnen, Witwen, diakonisch tätige, einflussreiche und wohlhabende Frauen in der Umgebung des Johannes Chrysostomus*, ἐν: *Diakonie und Diakonat...*, σσ. 171-199.

Michaela Himmel-Agisburg)¹²¹. «Ἡ διακονία τῶν γυναικῶν στήν Ἐκκλησίαν» (Κατερίνα Καρκαλᾶ-Ζορμπᾶ)¹²².

Πρέπει σὸ σημεῖον αὐτὸ νὰ ἀναφέρω ὅτι ἡ συνεργαζομένη στὸν τόμον τοῦ Graz Κατερίνα Ζορμπᾶ, –ὡς Συμπρόεδρος στὸ Οἰκουμενικὸν Φόρουμ Γυναικῶν Εὐρώπης, ὡς μέλος Εὐρωπαϊκῶν Ἐπιτροπῶν καὶ τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιὰ ζητήματα τῶν γυναικῶν–, ἀναφερομένη καὶ αὐτὴ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα στὶς ἰδικές μου μελέτες καὶ προσθέτοντας στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τὴν ἀξιόλογη ἰδικήν της ἔρευναν καὶ ἐμπειρίαν, συντελεῖ στήν περαιτέρω ἐξάπλωσιν τοῦ ιδεώδους τῆς γυναικείας διακονίας. Ἡ Καρκαλᾶ-Ζορμπᾶ παρουσιάζει στήν μελέτη της καὶ πτυχές τοῦ πλουσίου συγγραφικοῦ ἔργου τῆς Behr-Sigel, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἤδη ἀναφέρει.

Εἶναι δίκαιον νὰ προστεθῇ στὰ ἀνωτέρω, ὅτι ὀφείλονται ἰδιαίτερες εὐχαριστίες καὶ ἔπαινοι στήν Καθηγήτρια Jensen, διότι μὲ τις ἐξαίρετες μεταφράσεις δημοσιευμάτων μου διεγείρει περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον στὶς γερμανόγλωσσες περιοχές καὶ στοὺς γνῶστες τῆς γερμανικῆς γλώσσας γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀναβιώσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν σὲ Ὁρθοδόξους καὶ Ρωμαιοκαθολικούς, τὸν ὁποῖον προβάλλει καὶ μὲ τις ἰδικές της μελέτες¹²³.

Ὁ γράφων, κάνοντας τις διορθώσεις πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ κειμένου αὐτοῦ, προσθέτει παρεκβατικὰ στὸ σημεῖον αὐτό, ὅτι μόλις ἔλαβε τὴν θλιβερὴ εἶδησιν, ὅτι ἡ Καθηγήτρια Anne Jensen, μὲ τὴν ὁποίαν μόλις πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων εἶχε συνομιλήσει τηλεφωνικὰ μαζί της, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς αὐτὴν εὐχαριστίες, ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον. Αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῆς.

Οἱ καθηγητὲς Anne Jensen καὶ Grigorios Larentzakis μὲ τὴν τιμητικὴν γιὰ τὸν γράφοντα ἔκδοσίν τους συντελοῦν στήν περαιτέρω ἀναζωπύρησιν, λ.χ. ἐντὸς τῆς Αὐστρίας, τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν θεσμὸ τῶν

121. Antonia Michaela Himmel-Agisburg, *Mutter Maria Scobtsove - diakonia in und für die Welt*, ἐν: *Diakonie und Diakonat...*, σσ. 190-201.

122. Katerina Karkala - Zorbas, *Die Diakonie der Frauen in der Kirche*, ἐν: *Diakonie und Diakonat...*, σσ. 202-208.

123. Σημαντικὲς εἶναι λ.χ. οἱ ἐξῆς μελέτες τῆς Anne Jensen, *Das Amt der Diakonin in der Kirchlichen Tradition des ersten Jahrtausends*, ἐν: Hünemann κ.ἄ. (ἐκδ.), *Diakonie und Diakonat...*, σσ. 33-52. *Frauen im frühen Christentum* (Textsammlung in der Reihe Tradition Christiana, Bern 2002. *Gottes selbstbewusste Töchter. Frauenemanzipation im frühen Christentum?*, Münster 2002.

διακονισσῶν μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς ἀπόδειξιν αὐτοῦ ἄς ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρω καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἰδρύματος Pro Oriente Βιέννης Dr. Johann Marte μὲ πρόσφατη ἐπιστολὴν του (τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 2008) μοῦ καθιστᾷ γνωστόν, ὅτι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Ἰδρύματος αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ μὲ καλέσῃ ὡς «*πρωτοπόρον (Pionier) τῆς Οἰκουμένης*» καὶ νὰ ὀργανώσῃ, γιὰ νὰ ὁμιλήσω –συμφώνως πρὸς τὸ ἤδη ἔτοιμον πρόγραμμά τους– κατὰ τὸν Μάρτιον 2009 ἀλληλοδιαδόχως ὡς Ἐπισκέπτῃς Καθηγητῆς στὶς Αὐστριακὲς Ρωμαιοκαθολικὲς Θεολογικὲς Σχολὲς τῶν Πανεπιστημίων Βιέννης, Salzburg, Linz καὶ Graz. Μοῦ προτείνεται ὡς κύριον θέμα: «*Χειροτονία γυναικῶν στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία; Πρὸς τὸ διακονικὸν λειτούργημα τῆς γυναικός*» («*Frauenordination in der Orthodoxen Kirche? Zum Diakonat der Frau*»).

32. Διπλωματικὴ ἐργασία στὰ πλαίσια τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Προγράμματος: «Φῦλο καὶ Θρησκεία»

Τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου 2008 τὸ Τμῆμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στὰ πλαίσια τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Προγράμματος γιὰ τὸ θέμα «Φῦλο καὶ Θρησκεία» ἐνέκρινε Διπλωματικὴν ἐργασίαν, ποὺ ἔχει τὸν τίτλον: «*Ὁ Εὐάγγελος Θεοδώρου καὶ τὸ Γυναικεῖο Ζήτημα*»^{123α}. Ἡ ἐργασία αὐτή, ποὺ ἐκπονήθηκε ἀπὸ τὴν φιλόλογον Παναγιώτα Σορλᾶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ τὶς συμβουλὲς τοῦ Καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Δεληκωσταντῆ, στὸ Α' μέρος τῆς σὲ 26 σελίδες προβάλλει τὶς ἀπόψεις τοῦ γράφοντος περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν καὶ περὶ τῆς εὐκαΐας ἀναβιώσεως αὐτοῦ.

Ἐξ ἄλλου σὲ συνέντευξιν τοῦ γράφοντος στὸ Πολιτιστικὸν Κέντρον (κτήριο «Κωστῆς Παλαμᾶς») τοῦ Πανεπιστημίου, –ποὺ παραχωρήθηκε τὴν 9η Σεπτεμβρίου 2008 στὴν φιλόλογον συγγραφέα τῆς Διπλωματικῆς αὐτῆς Ἐργασίας καὶ στὴν θεολόγον Ἰωάνναν Κομνηνοῦ καὶ ἔχει ἐνταχθῇ σὲ Παράρτημα τῆς ἐργασίας–, τονίζεται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὅτι ἡ ἱεραρχικὴ ἱερωσύνη πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν διακονικὴν ἱερω-

123α. Ἡ Διπλωματικὴ αὐτὴ ἐργασία εἶναι δακτυλογραφημένη σὲ 106 σελίδες σχήματος A4 (Ἀθήνα 2008).

σύνην τοῦ διακόνου καὶ τῆς διακονίσσης. Ἀμφότερα τὰ εἶδη τῆς ἱερωσύνης προϋποθέτουν ἀνωτέραν χειροτονίαν.

33. Ἐπιλεγόμενα: Ἐπισημάνσεις - Δεοντολογικὲς σκέψεις

α) Τὰ παραδείγματα προβληματισμοῦ ἢ νέων εἰσηγητικῶν ὑποβολῶν γιὰ τὴν ἀναζωπύρῃσιν τοῦ γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος, ποὺ παρουσιάσθηκαν συνοπτικῶς ἐν εἵδει ἀνθολογίου στοῦ παρὸν δημοσίευμα, εἶναι μόνον δειγματοληπτικὴ, ἀλλὰ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιλογή ἀπὸ πλῆθος παραδειγμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων παραλείφθηκαν πολλὰ. Τὰ μνημονευθέντα, ὅπως καὶ τὰ παραλειφθέντα, ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξίν κινήσεων μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἀνὰ τὴν ὑφήλιον Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖες προβάλλονται ὡς «φωνὴ ὑδάτων πολλῶν» (Ἀποκ. 1,15· 14,2· 19,6), τὰ ὁποῖα συνενώνονται σὲ πλημμυρίδα ὁλονὲν καὶ περισσότερον αὐξανομένην καὶ αἰσθητὴν.

β) Ὁ σπóρος, τὸν ὁποῖον ἔσπειραν πρὸ ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος οἱ δύο μονογραφίαι μου περὶ διακονισσῶν, δὲν νεκρώθηκε. Στὴν ἀρχὴν ἔφερε στὴν ἐπιφάνειαν μικρὰ πράσινα βλαστάρια εὐαίσθητων φυτῶν δωματίου, ποὺ ἀντιμετώπισαν χειμερινὲς πνοές, προερχόμενες ἀκόμη καὶ ἀπὸ θεολογικοὺς κύκλους. Ἀλλὰ τὰ βλαστάρια αὐτὰ σιγὰ-σιγὰ ἀναπτύχθηκαν, μεταφυτεύθηκαν στὸν τόπον μας καὶ σὲ χῶρες τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς καὶ μὲ ζωτικὴν ἐντελέχειαν ἄρχισαν ν' ἀνθίζουν, ἀναμένοντας στοῦ προσεχῆς μέλλον καρποφορίαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος.

γ) Ὁ γράφων ζητεῖ συγγνώμην, διότι εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς μελέτης αὐτῆς ὑπέμνησεν ὅτι τὸ ὄνομά του καὶ οἱ μονογραφίαι του καὶ πολλὲς σχετικὲς μικρότερες μελέτες του χρησιμοποιοῦνται καὶ προβάλλονται εὐρύτατα διεθνῶς. Ἡ ὑπόμνησις αὐτὴ ἔγινε ὅχι μὲ ἀντίθετη πρὸς τὸν χαρακτήρα του πρόθεσιν αὐτοπροβολῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ αἰσθητόν, ὅτι διὰ τοῦ στόματος Εὐρωπαίων καὶ Ἀμερικανῶν προβάλλεται ὁλονὲν καὶ περισσότερον ἢ περὶ τὸ 1950 ταπεινὴ ἐπιστημονικὴ του ἔρευνα ὡς μία ἢ ὡς ἡ κυριωτέρα ἀπὸ τίς δυναμικὲς αἰτίες τῆς πλημμυρίδος τῶν ὀρθοδόξων καὶ ρωμαιοκαθολικῶν αἰτημάτων γιὰ τὴν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ *de facto* ἀναβίωσιν καὶ ἀναζωπύρῃσιν τοῦ δυνάμει καὶ *de jure* ὑφισταμένου θεσμοῦ τῶν χειροτονημένων διακόνων γυναικῶν. Ἄν τὰ ραγδαίως ἰδίως ἐκτὸς Ἑλλάδος διαδιδόμενα αἰτήματα αὐτὰ παρομοιασθοῦν πρὸς διευ-

ρυνομένους κύκλους, τότε πρέπει νὰ ἐπισημανθῇ ὅτι οἱ κύκλοι αὐτοὶ εἶναι ἐπάλληλοι καὶ ὁμόκεντροι, παρουσιάζοντας στὸ κέντρο τους τὶς δύο μονογραφίες μου εἴτε κατὰ κανόνα μὲ ἄμεση ὑπόμνησί τους, εἴτε ἔμμεσα μόνον μὲ ὀφθαλμοφανῇ χρῆσιν τοῦ πηγαίου ὕλικου των.

δ) Εἶναι ἐλπιδοφόρον, ὅτι σήμερα ἐντὸς ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὑπάρχει ἔντονη ἐπιθυμία πρὸς ἀναβίωσιν τῆς καθιερώσεως τῶν διακονισσῶν, ἔστω καὶ ἐὰν μερικοὶ (ἐπίσκοποι, θεολόγοι, μοναχές) ἀμφισβητοῦν τὸν μυστηριακὸν χαρακτήρα τῆς χειροτονίας τους καὶ ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν ἀνωτέρας ἱερωσύνης στίς χειροτονημένες διακόνους γυναῖκες¹²⁴. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι σημασίαν ἔχει ἡ ἐνεργοποίησις τοῦ θεσμοῦ μέσα στὰ ποιμαντικὰ πλαίσια τῆς Ἐκκλησίας πρὸς κάλυψιν ζωτικῶν ἀναγκῶν καὶ ὅχι ὁ δογματικοκανονικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς καθιερωτικῆς λειτουργικῆς πράξεως, γιὰ τὸν ὁποῖον, ὡς μὴ ὠφελεν, ὑπάρχουν διαφωνίες¹²⁵.

124. Προσπάθειες πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὑπάρχουν λ.χ. σὲ σχετικὰ δημοσιεύματα τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἰωάννου Καρμίρη. Πρβλ. τὶς μελέτες του: «*Ἡ θέσις καὶ ἡ διακονία τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*» (Ἀθῆναι, 1976) καὶ «*Ἡ θέσις καὶ ἡ διακονία τῆς γυναικὸς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*» στὴν Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἔτος 1975, σσ. 471-527. Ὡς Ἀνάτυπον, ἐν Ἀθήναις 1978. Τὰ ἴδια ἰσχύουν γιὰ μερικὲς παραγράφους τῶν μελετῶν τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Μάρκου Σιώτου, «*Ἡ φροντίς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων*» (Ἀθῆναι, 1964) καὶ «*Ἡ Καινὴ Διαθήκη περὶ τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων*» (Ἀθῆναι, 1982). Χρήστου Βούλγαρη, «*Τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν*», περ. «*Ἐκκλησία*» 4(1991), σσ. 682-693. Προσπάθεια πρὸς ἐρμηνείαν σχετικοῦ πηγαίου ὕλικου περὶ διακονισσῶν ὑπάρχει στὴν μελέτην τοῦ Καθηγητοῦ Βλασίου Φειδᾶ, «*Τὸ ἀνεπίτρεπτον τῆς Ἱερωσύνης τῆς γυναικὸς κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας*», ποὺ παρουσιάσθηκε ὡς εἰσήγησις στὸ «*Διορθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον*» τῆς Ρόδου» (*Ecumenical Patriarchate..., The Question of the Priesthood of Women*, σσ. 157-196 καὶ *Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου..., σσ. 245-294*). Παρομοία μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλον «*Τὸ ζήτημα τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν*» δημοσιεύθηκε καὶ στὸ συλλογικὸν ἔργον «*Ἀξίες καὶ Πολιτισμὸς - Ἀφιέρωμα στὸν Καθηγητὴν Εὐάγγελον Θεοδώρου*», Ἀθήνα 1991, σσ. 171-205. Οἱ ἀπόψεις τοῦ Καθηγητοῦ Βλ. Φειδᾶ ἀναπαρουσιάζονται σὲ μελέτῃ τῶν Σπυριδῶνος Δημ. Κοντογιάννη καὶ Ἀθανασίου Κάρμη ὑπὸ τὸν τίτλον «*Μία ὀρθόδοξη προσέγγισις τοῦ ζητήματος τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν*», ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 33(1998), σσ. 561-589. Αὐτοτελῶς ἐπίσης ὡς Ἀνάτυπον (Ἀθήνα 1998).

125. Στὸ «*Πανορθόδοξον Θεολογικὸν Συνέδριον*» τῆς Ρόδου, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις καὶ μελέτες, ἀκούσθηκαν καὶ ἀκούονται ἄδικαιολόγητες φωνὲς ἐναντίον τῆς μυστηριακῆς χειροτονίας τῶν διακονισσῶν.

Ὁ γράφων φρονεῖ καὶ ἐπαναλαμβάνει, ὅτι γιὰ τὴν ἄρσιν τῶν διαφωνιῶν καὶ τὸν ὀρθὸν χαρακτηρισμὸν τῆς παραδεδομένης λειτουργικῆς «τάξεως» καθιερώσεως τῶν διακονισσῶν πρέπει νὰ μὴ παραθεωρῇται, ἀλλὰ νὰ λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι στὴν Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ –ἐναντι τῶν ἐκ τῶν ὑστέρων διαμορφωθείσων δευτερογενῶν δογματικοκανονικῶν διατυπώσεων– τὸ πρωτεῖον ἀνήκει στὴν ἐκ τῶν προτέρων διαμορφωθείσαν μακραίωνη πρωτογενῇ λειτουργικῇ ἐμπειρίᾳ καὶ πράξιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ ἐπιφανὴς Καθηγητὴς Friedrich Heiler, προβάλλει τὸ μὲ τὴν λειτουργικὴν προσευχὴν συνδεόμενον δόγμα (*das gebetete Dogma*)¹²⁶. Ὡς θυμηθοῦμε καὶ τὴν γνωστὴν φράσιν «*Lex orandi est lex credendi*».

Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ παραθεωροῦνται τὰ λειτουργικὰ κείμενα τῆς Ἐκκλησίας, οἱ σύμφωνες πρὸς αὐτὰ ἰσχύουσες νομοκανονικὲς διατάξεις, λ.χ. οἱ «*Novellae*» (“*Νεαρές*”) τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ αὐτονοήτως οἱ σχετικοὶ κανόνες τῆς Α', Δ' καὶ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀντὶ αὐτῶν σὲ μερικὰ σημεία νὰ χρησιμοποιοῦνται κείμενα, στὰ ὁποία μάλιστα ὑπάρχει –τρόπον τινα ποιητικῇ ἢ ρητορικῇ ἀδείᾳ– ἐλευθερία συμβολικῆς ἐκφράσεως ἢ χρήσεως τοῦ γλωσσικοῦ σχήματος τῆς ἑλξεως, ἔνεκα τῆς ὁποίας λ.χ. οἱ διάκονοι καὶ οἱ διακόνισσες λαμβάνουν ἱεραρχικὴν θέσιν ἀνωτέραν τῆς τῶν πρεσβυτέρων. Ἡ σημασία τῶν κειμένων αὐτῶν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι καθιστοῦν φανερόν, ὅτι οἱ διάκονοι καὶ οἱ διακόνισσες ἀνήκουν στὶς τάξεις τοῦ ἀνωτέρου κλήρου.

Ὑπὸ τὴν ὀπτικήν αὐτὴν γωνίαν οὐδεὶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ἐπὶ αἰῶνες μέσα στὰ λειτουργικὰ πλαίσια –ἀναδυομένη ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν– ἡ ἀνωτέρα μυστηριακὴ χειροτονία διακόνων γυναικῶν ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται δυνάμει μέχρι σήμερα.

Στὸ χειμερινὸν πρόγραμμα 2002-2003 τῆς πολὺ ἀξιολόγου, καρποφόρου καὶ ρηξικέλευθης Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος, ἐξετάσθηκε σφαιρικὰ μὲ πολλὰς ἐμπεριστατωμένες εἰσηγήσεις καὶ συζητήσεις τὸ θέμα «*Φύλο καὶ Θρησκεία. Ἡ θέσις τῆς γυναίκας στὴν Ἐκκλησία*»¹²⁷. Ἀναπτύσσοντας ἐκεῖ στὴν εἰσή-

126. Friedrich Heiler, *Urkirche und Ostkirche*, Hamburg 1957, σσ. 39-40. Πρβλ. καὶ τὴν μελέτην: Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Λατρεία καὶ Δόγμα: Ἀναφορὰ εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1014-1986*, τόμ. 2, Γενεύη 1989, σσ. 47-348.

127. Ἐκδ. Ἰνδικτος Ἀθῆναι, 2004.

γησίν μου τὸ θέμα «Οἱ Διακόνισσες στήν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας»¹²⁸ δὲν δίστασα μὲ κάποιαν ρητορικήν ὑπερβολὴν νὰ πῶ στοὺς παρόντες Ἀρχιερεῖς: «Χωρὶς νὰ ρωτήσετε κανένα, ἔχετε δικαίωμα νὰ χειροτονήσετε διακόνισσες. Εἶναι τελείως ἀδικαιολόγητον νὰ ὑπάρχουν δισταγμοὶ γιὰ τὴν κλιμακωτὴν καθιέρωσιν διακονισσῶν στήν σημερινήν ἐποχήν. Πρῶτον οἱ χαρακτηριζόμενοι –ἀστόχως– ὡς “ὑπερσυντηρητικοί” καὶ “φο(υ)νταμενταλιστές” θὰ ἔπρεπεν ὅχι νὰ τὴν καταπολεμοῦν, ἀλλὰ νὰ ἀπαιτοῦν τὴν ἀναβίωσίν της»¹²⁹.

ε) Ὁ διάκονος ἔχει μόνον τὴν διακονικὴν ἱερωσύνην καὶ ὄχι τὴν ἱερουργικὴν ἱερωσύνην. Ἀργότερα δύναται νὰ δεχθῇ καὶ τὴ δεύτερη ὡς ἄνδρας. Ἡ χειροτονημένη διακόνισσα ἐπίσης ἔχει τὴν –ἐξ ἴσου μυστηριακὴν καὶ ἀνώτερη– διακονικὴν ἱερωσύνην, ἀλλ’ ὡς γυναῖκα, κατὰ τὴν ἐπὶ αἰῶνες ἐπικρατοῦσαν κανονικὴν τάξιν, δὲν δύναται νὰ δεχθῇ καὶ τὴν ἱερουργικὴν ἱερωσύνην¹³⁰.

Ἐὰν γίνῃ κατανοητὴ αὐτὴ ἡ σαφὴς παραδεδομένη διάκρισις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν τῆς ἀνωτέρας μυστηριακῆς ἱερωσύνης, τότε ἀφ’ ἑνὸς θὰ ἀποφεύγεται ὁ –διὰ χρήσεως τῶν λογικῶν σφαλμάτων τῆς «λήψεως τοῦ ζητουμένου» καὶ τῆς «τῶν ὄρων τετράδος» (*quaternio terminorum*)– ἐσφαλμένος ἰσχυρισμὸς ὅτι οἱ διακόνισσες δὲν ἔχουν ἀνώτερη χειροτονίαν καὶ ἱερωσύνην, ἀφ’ ἑτέρου θὰ ἐκλείψῃ ὁ φόβος γιὰ διεκδί-

128. Ἐνθ’ ἀνωτ., σσ. 185-208.

129. Ἐνθ’ ἀνωτ., σ. 205.

130. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς σεβαστῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν γυναικῶν ἐκ τῆς ἱερουργικῆς ἱερωσύνης πρέπει ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία νὰ παρουσιάξῃ στοὺς Προτεστάντες καὶ Ἀγγλικανούς κατὰ πειστικὸν τρόπον τὴν παράδοσιν αὐτὴν καὶ ὄχι μὲ θεοσοφικοῦ τύπου ἄστοχη χρῆσιν ἀνθρωπίνων βιολογικῶν ἐννοιῶν περὶ φύλου, ποὺ ἀναφέρονται στήν διήθεν ἀνδρικήν ἢ θηλυκὴν ὑφήν τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἔτσι αἱρουν τὸν ἀποφατικὸν χαρακτήρα τοῦ ἀπροσίτου στὸν ἀνθρώπινον λόγον μυστηρίου τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος, ἀλλὰ μὲ ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια, ποὺ ἀποβλέπουν στήν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας μὲ ἀξιοποίησιν λ.χ. τόσοσ τῆς Χριστολογικῆς Θεολογίας περὶ τοῦ προσλαβόντος ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν Θεανθρώπου, ὅσον καὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀναλόγως πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν «χαρισμάτων» τους, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως προέβαλεν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία. «Χάρισμα» *de jure divino* ἐκ τῆς χειροτονίας δὲν ἔχουν μόνον οἱ «διακόνισσες», ἀλλ’ ὅλοι οἱ ἀξίως ἀνήκοντες στὸν ἱερὸν κλῆρον. Γενικῶς τὰ *de jure humano* χωροχρονικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου πρέπει νὰ εἶναι συμβατὰ πρὸς τὰ *de jure divino* δεδομένα καὶ νὰ ἔχουν εἰς αὐτὰ τὴν ἀναφορὰν τους.

κησιν καὶ ἀπὸ τὶς διακόνισσες τῶν ἀνδρικῶν ἱερουργικῶν δικαιωμάτων καὶ τρίτον θὰ ἔχη οὐσιαστικῶς ἀρθῇ ἡ αἰτία τῶν θεολογικῶν διαφωνιῶν περὶ τῆς ταυτότητος τῆς καθιερώσεως τῶν διακονισσῶν. Γι' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ κύκλοι, ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακόνων γυναικῶν, γιὰ νὰ ἀποκλείσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ φόβου αὐτοῦ, ὁμιλοῦν γιὰ ἀνανέωσιν τοῦ *μονίμου διακονικοῦ λειτουργήματος γυναικῶν*, παραλλήλου πρὸς τὸ καθιερωθὲν ὑπ' αὐτῶν *«μόνιμον διακονικὸν λειτουργήμα ἀνδρῶν»*.

Στὴν συνάφειαν αὐτὴν ἂς ἐπιτραπῇ νὰ πῶ, ὅτι συχνὰ μοῦ ἔρχεται ἡ σκέψις ὅτι στὸ κεφάλαιον τῆς Δογματικῆς ἢ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου περὶ Ἱερωσύνης θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ κάποια σαφεστέρα ἀναδιατύπωσις γιὰ τὰ ἀφορῶντα στὴν διάκρισιν μεταξὺ *ἱερουργικῆς καὶ διακονικῆς ἱερωσύνης*, ποὺ καὶ τὰ δύο εἶδη ἀναμφισβητήτως προϋποθέτουν λειτουργικῶς ὁμοίομορφον τάξιν ἀνωτέρας μυστηριακῆς χειροτονίας, ἀλλὰ καὶ ἐπισημαινομένην διὰ τοῦ περιεχομένου τῶν σχετικῶν εὐχῶν ὑπαρξιν διαφορετικῶν «χαρισμάτων» καὶ «χαρίτων» χορηγουμένων ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ὑπὸ τὴν ὀπτικήν αὐτὴν γωνίαν πρέπει καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι νὰ μελετήσουν τρόπους ἄρσεως τῆς συρρικνώσεως τοῦ ἀνδρικοῦ διακονικοῦ λειτουργήματος καὶ τρόπους ἀναζωπυρήσεως αὐτοῦ.

στ) Ὡς γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὴν παροῦσαν μελέτην μέσα στὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν γίνονται ὅλο καὶ πιὸ πολλές καὶ δυναμικὲς οἱ φωνὲς ποὺ ζητοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μονίμου γυναικείου διακονικοῦ λειτουργήματος καὶ τὴν σχετικὴν ἔγκρισιν ἀπὸ τὸ Βατικανόν.

Ἡ μνημονευθεῖσα σχετικὴ ἀπόφασις τῆς Σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περὶ ἐνάρξεως ἐνεργοποιήσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν σημαίνει ὅτι δὲν μᾶς πρόλαβε τὸ Κέντρον τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ μὲ παρομοίαν ἀπόφασιν καὶ ἔτσι δὲν ἔχομεν ἔως τώρα χάσει τουλάχιστον θεωρητικὰ γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὸ τραῖνο. Ὅμως στὴν πρᾶξιν κινδυνεύουμε νὰ τὸ χάσουμε καὶ νὰ προηγηθοῦν οἱ Ρωμαιοκαθολικοί.

ζ) Πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἡ μνημονευθεῖσα ἀνωτέρω πολλαπλὴ ἔκφρασις μελαγχολίας γιὰ τὴν ἀπροθυμίαν πρὸς ἔμπρακτὴ ἐφαρμογὴν τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων τόσον τοῦ «Πανορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου» τῆς Ρόδου, ὅσον καὶ τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Πρέπει νὰ κατανοήσουμε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται ὡς ἄλλοθι ἐφησυχασμοῦ καὶ σχετικῆς ραστώνης καὶ ἀμελείας ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὑπάρχουν σήμερα στὶς Ἱερὲς Μητροπόλεις καὶ Ἑνορίες ἀρετὲς

εὐσεβεῖς γυναῖκες, ποὺ ἔχουν πραγματικὰ σημαντικὴν καρποφόρον προσφορὰν σὲ μερικoὺς τομεῖς τοῦ ἱεραποστολικοῦ καὶ ποιμαντικοῦ ἔργου καὶ ὅτι ἐπομένως εἶναι περιττὲς οἱ χειροτονημένες διακόνισσες.

Ἄς θυμηθοῦμε, ὅτι ἡ ἀξιοθαύμαστη ἀνθησις τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου στηριζόταν πρὸ πάντων σὲ πλῆθος ἀφιερωμένων διακονισσῶν καὶ ὅτι, κατὰ τὴν ἰουστινιανὴν νομοθεσίαν, ἔπρεπε σὸν Ἰ. Ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως νὰ διακονοῦν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν, ἐκτὸς τῶν 100 διακόνων, 40 διακόνισσες! Λοιπὸν ἂς μὴ ἐγκλωβιζώμεθα σὲ φαντασιώσεις αὐταρκείας, ἀλλ' ἂς φθάσουμε κάποτε σὲ ὁλοκληρωμένα προγράμματα πολυπύχου σφαιρικοῦ καὶ ὁλοκληρωμένου ποιμαντικοῦ διακονικοῦ ἔργου, ποὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ πλήρως χωρὶς καταλλήλως συντονισμένες διακόνισσες, ἀφιερωμένες ὁλοκληρωτικὰ στὰ διακονικὰ τους καθήκοντα μὲ ἀγιότητα. Πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι τὸ σημερινὸν ποιμαντικὸν ἔργον, παρὰ τὴν ἀξιέπαινη προσφορὰ του, εἶναι σὲ πολλοὺς τομεῖς ὑποτονικὸν καὶ συρρικνωμένον μὲ ἀποσπασματικὲς μόνον ἐπιδιώξεις.

Ἐξ ἄλλου καὶ αὐτὴ ἡ ἔνεκα ἐκκοσμικεύσεως ἔλλειψις καταλλήλων γυναικῶν πρὸς ἔνταξιν στὸ γυναικεῖον διακονικὸν λειτουργημὰ πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς σύμπτωμα ἀναιμίας καὶ καχεξίας τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου καὶ πρέπει νὰ γίνεται ἀφορμὴ αὐτοκριτικῆς καὶ ἀφυπνίσεως τῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας. Πρέπει νὰ σημάνουμε συναγερμὸν καὶ νὰ προχωρήσουμε σὲ στρατηγικὸν σχεδιασμὸν καὶ προγραμματισμὸν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου μὲ ἐθελοντικὴν ἐπιστράτευσιν ἀφιερωμένων στὴν Ἐκκλησίαν μορφωμένων μοναστριῶν καὶ λαϊκῶν γυναικῶν ποὺ παραμένουν ἀναξιοποίητες.

η) Ἄς προστεθῇ ὅτι ἡ παρουσία στὶς ἐνορίες καθιερωμένων ἐκλεκτῶν διακονισσῶν, τόσον λαϊκῶν δοκίμων, ὅσον καὶ χειροτονημένων, θὰ ἦταν σημαντικὴ ἀπόδειξις ὅχι μόνον δημιουργίας οἰκουμενικῆς γέφυρας πρὸς τὶς ἐτερόδοξες Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες ἔχουν διακόνισσες, ἀλλὰ καὶ ἀνυψώσεως τῆς πνευματικῆς στάθμης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας¹³¹, τὴν ὁποίαν, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, θὰ ἔπρεπε νὰ προβληματίσουν οἱ ἐπιγραμματικοὶ λόγοι τοῦ ἐπιφανοῦς

131. Θὰ ἦταν ἀπογοητευτικόν, ἐάν, ἐκτὸς τῶν κρουσμάτων ἀναξίων ἀνδρῶν κληρικῶν, εἴχαμε καὶ ἀνάξεις διακόνους γυναῖκες.

ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου K. Rahner, ὁ ὁποῖος –μὲ κάποιαν ρητορικήν ὑπερβολήν– ἔχει πῆ: «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ αὐρίου θὰ εἶναι διακο- νική ἢ δὲν θὰ ὑπάρχῃ»¹³². Τὸ νόημα τῶν λόγων αὐτῶν εἶναι ὅτι ἡ Ἐκ- κλησία, χωρὶς ἀνεπτυγμένον ὑπὸ τις κατευθυντήριες ὁδηγίες τῶν Ἐπι- σκόπων ἔργον διακόνων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, κινδυνεύει νὰ εἶναι μία ἀπλῶς ἐσωστρεφῆς καὶ φυτοζωοῦσα τελετουργικὴ Ἐκκλησία, πού, εἰς μεγάλην ἔκτασιν, θὰ εἶναι οὐσιαστικῶς ἀνύπαρκτη γιὰ τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτῆς κατατρυχομένους ἀπὸ ποικίλες πνευματικές, ψυχοσωμα- τικὲς καὶ ὕλικες ἀνάγκες. Ἐκκλησιαστικὸς ἀγιασμός πιστῶν, χωρὶς τὴν περίθαλψιν ἀπὸ αὐτοὺς τοῦ Χριστοῦ στὸ πρόσωπον τῶν πασχόντων ἀδελφῶν Του (Ματθ. 25,31-46) δὲν δύναται νὰ νοηθῇ. Τὸ ἀξιέπαινον ἔργον τῆς «Χριστιανικῆς Ἀλληλεγγύης» τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῶν Ἱ. Μητροπόλεων, ὅπως καὶ μερικῶν ἐκλεκτῶν ἐφημερίων, θὰ εἶναι πε- ρισσότερον καρποφόρον, ἐὰν συνδεθῇ μὲ ὁργανωμένην τάξιν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν διακόνων.

Κατακλείοντας τὴν παροῦσαν μελέτην ἐπαναλαμβάνω τὴν εὐχήν, μὲ τὴν ὁποίαν περάτωσα τὴν εἰσήγησίν μου στὸ «Διορθόδοξον Μοναστι- κὸν Συνέδριον», πού ἐγίνε τὸ 1996 στὴν Αἰγίναν στὰ πλαίσια τοῦ ἐορ- τασμοῦ τῆς 150ετηρίδος τῆς γεννήσεως τοῦ ἁγίου Νεκταρίου. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος «Ὁ θεσμός τῶν διακονισσῶν κατὰ τὴν Ὁρθό- δοξον Παράδοσιν καὶ ὁ ἅγιος Νεκτάριος»¹³³ κατέληξα ὡς ἐξῆς: «Ἄς

132. Ἡ Dr Dorothea Reininger προέβαλε τοὺς λόγους τοῦ Rahner στὴν «Ἡμερίδα Ἐκκλησιαστικοῦ (Κανονικοῦ) Δικαίου», πού τὸ 2002 ἐγίνε στὴν γερμανικὴν πόλιν Regensburg. Ἐκεῖ ἀνέπτυξε τὸ προσφιλὲς εἰς αὐτὴν θέμα: «*Diakoninnen - Weibliche Diakone?*», πού εἶχεν ἐπισήμως περιληφθῇ στὸ πρόγραμμα (Δικτυακὸς ἰστότοπος: <http://www-kirchenrechtstagung.uni-r.de/tagung02/programm.html>). Στὴν εἰσήγησίν της εἶπεν ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία «*χρειάζεται διακόνους γυναῖκες*» (*braucht Diakoninnen*), γιὰ νὰ γίνῃ ἀληθινὰ «*διακονικὴ Ἐκκλησία*» (*diakonische Kirche*). Πρέ- πει νὰ γίνῃ ἀντιληπτόν, ὅτι τὸ μόνιμον ἀνδρικὸν καὶ γυναικεῖον διακονικὸν λειτουργή- μα δὲν εἶναι κυρίως γιὰ τὴν ἱερουργικὴν λατρείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων γιὰ τὴν διακονικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον (*non ad sacerdotium, sed ad ministerium*). Κατὰ τὴν Reininger εἶναι ἀναγκαῖα ἡ «*διακονοποίησις τῆς Ἐκκλησίας*» («*Diakonisierung der Kirche*»). (Πρβλ. ἄρθρον στὸ περιοδικὸν Herder-Korrespondenz Nr. 5/2002 ὑπὸ τὸν τίτλον «*Baustelle Kirchenrecht*»). Πρβλ. δικτυακὸν ἰστότοπον: <http://www-kirchenrechtstagung.uni-r.de/tagung02/reininger.html>

133. Ἡ ὁμιλία μου στὸ «Διορθόδοξον Μοναστικὸν Συνέδριον» τῆς Αἰγίνης εἶναι δημοσιευμένη στὸν τόμον τῶν Πρακτικῶν, πού ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν μακαριστὸν Μητρο- πολίτην Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης Ἱερόθεον. Ἡ παρατεθεῖσα στὸ παρὸν δημοσίευ-

εὐχρηθοῦμε ὅλα τὰ γυναικεῖα μοναστήρια μας ν' ἀποκτήσουν τὶς διακονισσές τους, γιὰ νὰ δώσουν ὥθησιν στὴν συγχρονησμένην, δηλαδή ἀνταποκρινομένην στὶς σημερινές συνθήκες καὶ ἀνάγκες, ἀναβίωσιν καὶ περαιτέρω ἀνανέωσιν καὶ ἀναμόρφωσιν τοῦ ὅλου θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν, ὁ ὁποῖος εἶναι σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ὅστουν ἐκ τῶν ὁστέων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς, ἐκ τῆς ὁποίας μεταδόθηκε στοὺς Προτεστάντες, στοὺς Ἀγγλικανούς, στοὺς Παλαιοκαθολικούς καὶ πιθανώτατα στό (ἐγγύς) μέλλον ἐκ νέου (γιὰ δεύτερη φορά) καὶ στοὺς Ρωμαιοκαθολικούς»¹³⁴.

Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῆς εὐχῆς αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς προϋποθέτει εἰδικὴν σχετικὴν προετοιμασίαν ἐκλεκτῶν μοναστριῶν σὲ πανελλήνιον σεμινάριον ἢ σὲ τοπικὰ σεμινάρια καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπονοεῖ, ὅτι ἂν στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους τὸ παράδειγμα τῶν ἐνοριῶν ἐπέδρασε στὴν βραδύτερη εἴσοδον τοῦ θεσμοῦ τῶν διακόνων γυναικῶν στὰ μοναστήρια, σήμερα ἀντιστρόφως θὰ εἶναι εὐκολώτερον τὸ παράδειγμα ἐκλεκτῶν μοναστριῶν-διακονισσῶν νὰ γίνῃ τὸ ἐφαλτήριον τῆς εἰσόδου διακονισσῶν στὶς ἐνορίες κατὰ τὰ παλαιοχριστιανικὰ καὶ βυζαντινὰ πρότυπα. Ἡ εἰσηγητικὴ αὐτὴ σκέψις ἰσχύει ἐξ ἴσου γιὰ ὅλες τὶς ἐπὶ μέρους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, πού πρέπει νὰ συντονίζωνται μὲ εὐλογίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως καὶ γιὰ τὴν καθ' ὅλου Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἄς ἐγκολπωθοῦμε τὸ μνημονευθὲν σύνθημα τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, τὸ ὁποῖον, γιὰ τὸ ζήτημα τῆς διακονίας τῶν γυναικῶν, τονίζει, ὅτι πρέπει νὰ διακρίνουμε «τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν» (Ματθ. 16,3) καὶ ν' ἀκοῦμε «τί τό (Ἅγιον) Πνεῦμα λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις» (Ἀποκ. 2,7).

μα περικοπὴ ἐκ τῆς ὁμιλίας μου αὐτῆς μνημονεύθηκε καὶ στὴν «Ἀκαδημίαν Θεολογικῶν Σπουδῶν» τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δημητριάδος. Βλ. τόμον «Φύλο καὶ Θρησκεία...».

134. Στὴν Ρωμαϊκὴν Δύσιν μέχρι τέλους τοῦ δ' αἰῶνος ἦταν σχεδὸν ἄγνωστη ἡ τάξις τῶν χειροτονημένων διακονισσῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τὸν ε' αἰῶνα ὑπάρχει ἀναμφιβόλως καὶ στὴν Δύσιν ἡ χειροτονία αὐτὴ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Βυζαντίου. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ συλλογὴ *Ordo Romanus* καὶ διάφορα δυτικὰ λειτουργικὰ βιβλία τοῦ ια' αἰῶνος περιέχουν τάξιν χειροτονίας διακονίσσης ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ordo ad diaconam faciendam*». Στὸς μετέπειτα χρόνους ξεχάστηκε ὁ θεσμὸς αὐτός. (Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ἡ «χειροτονία»... τῶν διακονισσῶν*, περ. «Θεολογία», ἔτος 1954, σσ. 453-456).